

Nr 38

Utlåtande rörande dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m. m., dels i anledning av propositionen väckta motioner, dels ock motion om sänkning av valbarhetsåldern för nämndeman.

Genom en den 14 mars 1969 dagtecknad proposition, nr 44, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att *dels* antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om ändring i rättegångsbalken,
- 2) lag om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 804) om införande av nya rättegångsbalken,
- 3) lag om fastighetsdomstol,
- 4) lag om ändring i statstjänstemannalagen den 3 juni 1965 (nr 274),
- 5) lag om ändring i lagen den 20 november 1964 (nr 645) med vissa bestämmelser angående statens övertagande av huvudmannskapet för rådhusrätterna,
- 6) lag om upphävande av lagen den 20 november 1964 (nr 647) med vissa bestämmelser angående stads förenande med domsaga,
- 7) lag om ändring i föräldrabalken,
- 8) lag om ändring i giftermålsbalken,
- 9) lag om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden,
- 10) lag om ändring i brottsbalken,
- 11) lag om ändring i lagen den 20 mars 1964 (nr 168) om verkställighet av bötesstraff,
- 12) lag om ändring i lagen den 13 april 1945 (nr 118) om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.,
- 13) lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472),
- 14) lag om ändring i lagen den 4 juni 1964 (nr 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet,
- 15) lag om ändring i vattenlagen,
- 16) lag om ändring i lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet,
- 17) lag om ändring i lagen den 8 juli 1904 (nr 26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption,

dels godkänna i propositionen förordade riktlinjer för den framtida domkretsindelningen för de allmänna underrätterna.

I samband med propositionen har utskottet behandlat ett flertal motioner. Motionsyrkandena är angivna på s. 32—35 nedan.

Propositionens huvudsakliga innehåll

De av Kungl. Maj:t återopade och propositionen bilagda protokollsutdragen är följande (sidhänvisningarna avser prop.):

1. utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden den 19 april 1968 om *de allmänna underrätternas organisation m. m.* (s. 33—318),
2. utdrag av nämnda protokoll den 29 november 1968 om *ändrad lydelse av 11 § statstjänstemannalagen den 3 juni 1965 (nr 274)* (s. 319—322),
3. utdrag av nämnda protokoll den 14 februari 1969 om *de allmänna underrätternas sammansättning i vissa mål m. m.* (s. 323—394),
4. utdrag av lagrådets protokoll den 13 mars 1969 (s. 395—400),
5. utdrag av nämnda statsrådsprotokoll den 14 mars 1969 (s. 401—403).

I propositionen föreslås ett flertal lagändringar som bl. a. syftar till att införa en ny, *enhetlig organisation av de allmänna underrätterna*. De allmänna underrätterna skall utgöras av tingsrätter, som ersätter nuvarande häradsrätter och rådhusrätter. För alla tingsrätter gemensamma regler om sammansättningen i mål och ärenden föreslås.

För att ge *nämnden* en starkare ställning och för att ge utrymme för en mer individuellt betonad medverkan från nämndemännens sida föreslås olika ändringar i rättegångsbalkens regler om nämndmedverkan i brottmål. Förslaget innebär att den nuvarande ordningen med två olika nämndsammansättningar avskaffas. I stället införs en enhetlig nämnd bestående av fyra eller, i särskilt tidskrävande mål, fem nämndemän. Omröstningsreglerna föreslås ändrade så att man når i princip samma resultat som om nämndemännen haft individuell rösträtt. Vidare får nämndeman samma möjlighet att få skiljaktig mening antecknad i rättens protokoll som lagfaren ledamot i rätten nu har.

Vid *särskild huvudförhandling i tvistemål* i allmänhet skall tingsrätt ha sådan sammansättning med tre eller högst fyra lagfarna domare som nu förekommer i rådhusrätt. När det gäller sammansättningen i mål och ärenden angående vårdnad eller umgängesrätt föreslås emellertid särskilda bestämmelser. Dessa innebär att underrätt vid slutlig prövning av bl. a. tvistiga eller tveksamma frågor om vårdnad eller umgängesrätt skall bestå av lagfaren domare och nämnd.

Vidare föreslås att *enkla tvistemål* i något vidgad omfattning skall kunna handläggas av ensamdomare. Den förenklade form av huvudförhandling som enligt nuvarande bestämmelser i rättegångsbalken får hållas inför en-

samdomare i omedelbart samband med förberedelse föreslås sålunda få användas även i fall då huvudförhandlingen hålls viss kortare tid efter det förberedelsen avslutats.

När det gäller *domstolsärenden* föreslås att underrätterna vid sådan handläggning som kräver mer än en domares medverkan skall ha den för tvistemål i allmänhet föreskrivna sammansättningen, dvs. normalt tre lagfarna domare. Undantag görs dock för tvistiga och tveksamma vårdnadsärenden, vilka i stället skall prövas under medverkan av nämnd. I en övergångsbestämmelse ges vidare möjlighet för de minsta underrätterna att handlägga ärenden med lagfaren ordförande och nämnd i stället för juristkollegium. Det föreslås också att enklare ärenden skall kunna prövas av ensamdomare i större utsträckning än f. n.

För handläggning av mål angående fastighetsbildning m. m. föreslås att *fastighetsdomstolar* inrättas. Som fastighetsdomstol skall i princip en underrätt i varje län fungera. Domstolen skall bestå av fem ledamöter, varav två lagfarna domare, en ledamot med teknisk sakkunskap och två nämndemän.

I propositionen föreläggs riksdagen vidare *allmänna riktlinjer för den framtida domkretsindelningen*. Domkretsarna bör enligt dessa riktlinjer helst göras så stora att de ger arbetsunderlag för minst tre domare. Stora möjligheter till undantag från denna princip skall dock finnas. Det förordas vidare att domkretsarna liksom f. n. byggs upp med kommuner som minsta enheter. I detta avseende föreslås en anpassning till de större kommuner som enligt vad som planeras skall bildas av kommunblocken. Avsikten är också att det skall åstadkommas bättre överensstämmelse mellan gränserna för domkretsarna och för andra indelningar, såsom åklagar- och polisdistrikten. Den nya domkretsindelningen avses bli genomförd successivt och i huvudsak vara slutförd år 1975. Det förutses emellertid att ändringarna i domkretsindelningen i några fall kommer att ta längre tid att genomföra.

Frågan om de närmare villkoren och formerna för ett *statligt övertagande av lokalhållningen* för underrätterna utreds särskilt inom justitiedepartementet. I avvaktan på det slutliga ställningstagandet i frågan föreslås nu endast sådana ändringar som behövs för att den nuvarande ordningen skall kunna bestå när tingsrätter införs.

Flertalet lagförslag som läggs fram i propositionen föreslås *träda i kraft* den 1 januari 1971 med befoget dock för Kungl. Maj:t att förordna om tidigare ikraftträdande. Lagen om fastighetsdomstol skall enligt förslaget träda i kraft den dag Kungl. Maj:t bestämmer.

Rörande det närmare innehållet i de av Kungl. Maj:t åberopande protokollsutdragen får utskottet hänvisa till propositionen, vars innehållsförteckning är intagen på s. 404—406.

Lagförslagen

De vid propositionen fogade lagförslagen är av följande lydelse.

1) Förslag

till

Lag

om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas, *dels* att 16 kap. 7 § rättegångsbalken skall upphöra att gälla, *dels* att 1 kap., 2 kap. 2 och 3 §§, 4 kap. 2, 5 och 6 §§, 6 kap. 3 §, 10 kap. 9 och 17 §§, 16 kap. 1, 3 och 4 §§, 17 kap. 9 §, 29 kap. 3 och 6 §§, 39 kap. 4 §, 42 kap. 20 §, 43 kap. 11 §, 46 kap. 11 §, 50 kap. 15 § och 51 kap. 15 § samma balk¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

1 KAP.

Om allmän underrätt

1 §.

Tingsrätt är allmän underrätt och, om ej annat är föreskrivet, första domstol.

Domsaga är tingsrättens domkrets. Om indelningen i domsagor förordnar Konungen.

2 §.

I tingsrätt skola finnas lagman och rådmän. De skola vara lagfarna. Tingsrätt må vara delad i avdelningar.

Vid tingsrätt skall finnas kansli, som hålles öppet för allmänheten å bestämda tider.

3 §.

Tingsrätt är i tvistemål domför med tre lagfarna domare. Flera än fyra lagfarna domare må ej sitta i rätten. I brottmål skall tingsrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd.

Tingsrätt är domför med en lagfaren domare

vid måls avgörande utan huvudförhandling,

vid annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället,

vid sådan huvudförhandling i tvistemål, som hålles i förenklad form,

¹ Senaste lydelse av 1 kap. 4 och 11 §§ se 1966:249, av 1 kap. 5 och 12 §§ och 29 kap. 3 § se 1964:166, av 1 kap. 10, 13 och 17 §§ och 4 kap. 2 § se 1964:646, av 1 kap. 15 § och 4 kap. 6 § se 1963:149, av 2 kap. 2 § se 1965:585, av 2 kap. 3 § se 1952:775, av 4 kap. 5 § se 1954:234, av 10 kap. 17 § se 1968:348, av 17 kap. 9 § se 1954:432, av 29 kap. 6 § se 1958:8, av 43 kap. 11 §, 46 kap. 11 §, 50 kap. 15 § och 51 kap. 15 § se 1956:587.

vid huvudförhandling och syn å stället i mål om brott för vilket icke är stadgat svårare straff än böter.

4 §.

I domsaga skola finnas nämndemän till det antal, som hovrätten efter tingsrättens hörande bestämmer.

I nämnd skola sitta fyra nämndemän. I mål, vari huvudförhandlingen kan beräknas taga mer än två dagar i anspråk, må dock fem sitta i nämnden. Inträffar förfall för nämndeman sedan huvudförhandling påbörjats, är rätten domför med tre i nämnden.

Tingsrätten fördelar tjänstgöringen mellan nämndemännen efter samråd med dem.

5 §.

För tingsrätt skall vara tingsställe å den eller de orter, som Konungen bestämmer.

6 §.

Tingsrätt skall för huvudförhandling årligen å bestämda tider hålla allmänna ting å tingsställe. Allmänt ting skall med undantag för tiden under tingsrättens ferier hållas varje vecka, om ej annat föranledes av arbetet hos tingsrätten eller andra omständigheter. Har tingsrätten flera tingsställen, fördelas tingen mellan dem.

Hovrätten bestämmer efter tingsrättens hörande när och å vilket tingsställe allmänt ting skall hållas.

7 §.

Då det för arbetets jämna gång eller eljest finnes erforderligt, äger tingsrätten för huvudförhandling utsätta särskilt sammanträde.

För annan handläggning än huvudförhandling skall tingsrätten hålla sammanträde så ofta arbetet kräver det.

Tingsrätten bestämmer tid och ställe för sammanträde enligt denna paragraf.

8 §.

Om särskild sammansättning av tingsrätt vid behandling av vissa mål gäller vad därom är stadgat.

9 §.

Till huvudförhandling å samma dag må ej utan synnerliga skäl utsättas flera mål, än att de kunna beräknas bli slutförda under en tid av sex timmar. Hinner huvudförhandling icke slutföras samma dag som den påbörjats, skall sammanträdet pågå under erforderligt antal helgfria dagar i följd. Om det kan ske utan olägenhet, må dock avbrott i handläggningen, så länge sammanträdet pågår, äga rum under högst två söckendagar i veckan eller, om särskilda skäl föranleda därtill, högst tre söckendagar i veckan.

10 §.

Närmare bestämmelser om tingsrätts organisation, allmänna ting och verksamhet i övrigt samt förvaltning meddelas av Konungen.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

2 KAP.

2 §.

Hovrätt tillkommer att som första domstol upptaga mål om ansvar eller enskilt anspråk på grund av ämbetsbrott, som avses i 20 kap. 1—4 §§ brottsbalken, av domare i *häradsrätt, rådhusrätt, ägodelningsrätt*, expropriationsdomstol, vattendomstol eller krigsrätt eller av konkursdomare, inskrivningsdomare *eller ägodelningsdomare*.

Hovrätt är ----- i lag.

3 §.

I hovrätt skola finnas *president*, en eller flera *lagmän* samt hovrättsråd. De skola vara lagfarna.

Hovrätt skall ----- vice ordförande.
Vid hovrätt ----- bestämda tider.

I hovrätt skola finnas *hovrättspresident*, en eller flera *hovrättslagmän* samt hovrättsråd. De skola vara lagfarna.

4 KAP.

2 §.

President och lagman i hovrätt, hovrättsråd, häradshövding, tingsdomare, borgmästare och rådman utnämnas av Konungen. Revisionssekreterare utnämnes eller förordnas av Konungen.

Domare, som avses i 1 kap. 2 § eller 2 kap. 3 §, utnämnes av Konungen. Revisionssekreterare utnämnes eller förordnas av Konungen.

5 §.

Nämndeman utses genom val.

Hör till *tingslag* mer än en kommun, fördelar rätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till deras folkmängd; varje kommun skall dock utse minst en nämndeman.

Val förrättas ----- kommunens fullmäktige.

Då nämndeman skall väljas, *ankomme i domsaga på häradshövdingen och i stad med rådhusrätt på rätten att göra anmälan därom* till den som har att föranstalta om valet.

Nämndeman utses genom val.

Hör till *domsaga* mer än en kommun, fördelar rätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till deras folkmängd; varje kommun skall dock utse minst en nämndeman.

Då nämndeman skall väljas, *skall rätten göra anmälan därom* till den som har att föranstalta om valet.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

6 §.

Valbar till nämndeman är *man eller kvinna*, som inom kommunen äger rösträtt vid val av fullmäktige och där har sitt hemvist samt fyllt tjugufem men ej sjuttio år, dock ej den som är i konkurstillstånd. Lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som eljest har till yrke att föra andras talan inför rätta må ej vara nämndeman.

Valbar till nämndeman är *myndig svensk medborgare*, som är mantalsskriven och boende inom kommunen samt ej fyllt sjuttio år. Lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som eljest har till yrke att föra andras talan inför rätta må ej vara nämndeman.

Ej må ————— sex år.

6 KAP.

3 §.

Protokoll skall upptaga:

1. domstolen samt ————— särskilt; samt	8. skiljaktiga meningar, som yppas vid omröstning inom rätten; nämndemans skiljaktiga mening antecknas, allenast om nämnden ensam bestämt utgången.
8. skiljaktiga meningar, som yppas vid omröstning inom rätten;	8. skiljaktiga meningar, som yppas vid omröstning inom rätten.

10 KAP.

9 §.

Twist om arv ————— i allmänhet.

Twist om bodelning ————— sådant mål.

Finnes i mål, som avses i denna paragraf, ej behörig domstol enligt vad nu är sagt, upptages målet av Stockholms rådhusrätt.	Finnes i mål, som avses i denna paragraf, ej behörig domstol enligt vad nu är sagt, upptages målet av Stockholms tingsrätt.
--	---

17 §.

Ej vare ————— sådan twist;

3. twist, som enligt lag må upptagas allenast av rådhusrätt eller i dess ställe viss häradsrätt, om tvisten väckes vid annan domstol;	3. twist, som enligt lag må upptagas allenast av vissa särskilda tingsrätter, om tvisten väckes vid annan domstol;
---	--

4. hyrestvist eller ————— av domstol.

Ej heller ————— 13 §.

Yrkande om ————— samma fordran.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

16 KAP.

1 §.

Yppas vid — — — — — omröstning ske.

*I häradsrätt säge ordföranden först sin mening och inhämta där-
efter nämndens.*

Vid omröstning i rådhusrätt så ock i överrätt skall den yngste i rätten först yttra sig och sedan var efter annan, såsom de hava säte i rätten. Har målet beretts av viss ledamot, säge han först sin mening.

Vid omröstning skall den yngste i rätten först yttra sig och sedan var efter annan, såsom de hava säte i rätten. Har målet beretts av viss ledamot, säge han först sin mening.

Envar angive — — — — — sin mening.

3 §.

Yppas i häradsrätt annan mening än ordförandens och äro alla i nämnden ense om skälen och slutet eller förena sig, då i nämnden äro flera än sju, minst sju därom, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

Vid omröstning i rådhusrätt så ock i överrätt gälle den mening, som omfattats av mer än hälften av rättsens ledamöter; har någon mening erhållit hälften av rösterna och är bland dem ordförandens, gälle den meningen.

Vid omröstning gälle den mening, som omfattats av mer än hälften av rättens ledamöter; har någon mening erhållit hälften av rösterna och är bland dem ordförandens, gälle den meningen.

Om omröstning — — — — — 7 §.

4 §.

Yppas vid omröstning i rådhusrätt eller överrätt flera än två meningar, utan att någon enligt 3 § skall gälla, och är fråga om penningar eller annat, som utgör viss myckenhet, skola rösterna för den större myckenheten sammanläggas med rösterna för närmast mindre och, om det erfordras, sammanläggningen fortsätts efter samma grund, till dess någon mening skall gälla; i annat fall gälle den mening, för vilken rösterna äro flera än för annan, eller, om för flera meningar rösterna äro lika många, den som biträts av den främste bland dem som röstat för någon av dessa meningar.

Yppas vid omröstning flera än två meningar, utan att någon enligt 3 § skall gälla, och är fråga om penningar eller annat, som utgör viss myckenhet, skola rösterna för den större myckenheten sammanläggas med rösterna för närmast mindre och, om det erfordras, sammanläggningen fortsätts efter samma grund, till dess någon mening skall gälla; i annat fall gälle den mening, för vilken rösterna äro flera än för annan, eller, om för flera meningar rösterna äro lika många, den som biträts av den främste bland dem som röstat för någon av dessa meningar.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

39 KAP.

4 §.

Kostnaden för syn skall, om saken är sådan, att förlikning därom är tillåten, eller fråga är om ansvar för brott, som ej hör under allmänt åtal, utgivas av parterna en för båda och båda för en eller, om synens hållande påkallats blott av ena parten, av den parten ensam. I annat fall skall kostnaden utgå av allmänna medel.

Part, som enligt vad nu nämnts har att utgiva kostnaden för syn, vare skyldig att erlægga förskott å ersättningen med belopp, som bestämmes av rätten.

Kostnaden för syn skall, utom i fall som avses i 41 kap., gäldas av statsverket.

42 KAP.

20 §.

Så snart — — — — — ej avslutats.

Huvudförhandlingen må, om hinder däremot icke möter enligt 43 kap. 2 § och tillika parterna samtycka därtill eller saken finnes uppenbar, hållas i omedelbart samband med förberedelsen.

Huvudförhandlingen må, om hinder däremot icke möter enligt 43 kap. 2 § och tillika parterna samtycka därtill, hållas i förenklad form. Sådan huvudförhandling må äga rum i omedelbart samband med förberedelsen eller, under förutsättning att samma domare sitter i rätten, inom femton dagar från den dag då den muntliga förberedelsen avslutades. Oavsett om parterna samtycka, må huvudförhandling i förenklad form hållas i omedelbart samband med förberedelsen, om saken finnes uppenbar.

Vid huvudförhandling i förenklad form skall vad som förekommit under det sammanträde då den muntliga förberedelsen avslutades anses hava förekommit även vid huvudförhandlingen utan att det behöver upprepas vid denna.

43 KAP.

11 §.

Huvudförhandlingen skall, utan annat avbrott än som må föranledas av bestämmelserna i 1 kap. 15 §

Huvudförhandlingen skall, utan annat avbrott än som må föranledas av bestämmelserna i 1 kap. 9 §, så-

(Nuvarande lydelse)

första stycket, såvitt möjligt fortgå i ett sammanhang till dess målet är färdigt till avgörande. Påbörjad huvudförhandling må ej uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske.

Överstiger, då målet efter ett eller flera uppskov återupptages, den sammanlagda tid varunder uppskov ägt rum ej femton dagar, må huvudförhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om ej i mål av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller annan särskild omständighet finner synnerliga skäl att i stället fortsatt huvudförhandling hålles.

Till uppskjuten — — — — — hans utevaro.

(Föreslagen lydelse)

vitt möjligt fortgå i ett sammanhang till dess målet är färdigt till avgörande. Påbörjad huvudförhandling må ej uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske.

Överstiger, då målet efter ett eller flera uppskov återupptages, den sammanlagda tid varunder uppskov ägt rum ej femton dagar, må huvudförhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om ej i mål av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller annan särskild omständighet finner synnerliga skäl att i stället fortsatt huvudförhandling hålles. *Uppskjutes huvudförhandling som hålles i förenklad form, skall hållas ny huvudförhandling utan tillämpning av 42 kap. 20 § andra stycket.*

46 KAP.

11 §.

Huvudförhandlingen skall, utan annat avbrott än som må föranledas av bestämmelserna i 1 kap. 15 § *första stycket*, såvitt möjligt fortgå i ett sammanhang till dess målet är färdigt till avgörande. Påbörjad huvudförhandling må ej uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt.

Huvudförhandlingen skall, utan annat avbrott än som må föranledas av bestämmelserna i 1 kap. 9 §, såvitt möjligt fortgå i ett sammanhang till dess målet är färdigt till avgörande. Påbörjad huvudförhandling må ej uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt. Upp-

(Nuvarande lydelse)

derligt. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske. Är den tilltalade häktad, skall förhandlingen återupptagas inom en vecka från dagen för föregående förhandlings avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om ej på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt.

Överstiger, då — — — huvudförhandling hålles.

Till uppskjuten — — — — — § sägs.

(Föreslagen lydelse)

skjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske. Är den tilltalade häktad, skall förhandlingen återupptagas inom en vecka från dagen för föregående förhandlings avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om ej på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt.

50 KAP.

15 §.

Om huvudförhandling äge i övrigt vad i 1 kap. 15 § första stycket samt 43 kap. 1—6 och 10—13 §§ är stadgat motsvarande tillämpning; om kallelse till uppskjuten huvudförhandling och föreläggande för part gälle dock 14 § i detta kapitel.

Om huvudförhandling äge i övrigt vad i 1 kap. 9 § samt 43 kap. 1—6 och 10—13 §§ är stadgat motsvarande tillämpning; om kallelse till uppskjuten huvudförhandling och föreläggande för part gälle dock 14 § i detta kapitel.

51 KAP.

15 §.

Om huvudförhandling äge i övrigt vad i 1 kap. 15 § första stycket samt 46 kap. 1—5, 7, 9, 11, 13 och 16 §§ är stadgat motsvarande tillämpning; om kallelse till uppskjuten huvudförhandling och föreläggande för part gälle dock 14 § i detta kapitel.

Om huvudförhandling äge i övrigt vad i 1 kap. 9 § samt 46 kap. 1—5, 7, 9, 11, 13 och 16 §§ är stadgat motsvarande tillämpning; om kallelse till uppskjuten huvudförhandling och föreläggande för part gälle dock 14 § i detta kapitel.

Då mål — — — — — kapitel stadgas.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att de nya bestämmelserna helt eller delvis skall gälla från tidigare tidpunkt, varvid förordnandet får begränsas till viss eller vissa underätter.

2. Vid huvudförhandling, som påbörjats före lagens ikraftträdande, samt vid överläggning och omröstning i anslutning därtill skall äldre bestämmelser om rättens sammansättning och om omröstning alltjämt gälla.

3. Vad som i eller med stöd av 1 kap. 1 § andra stycket första punkten och tredje stycket i deras äldre lydelse föreskrives om indelning i tingslag skall äga fortsatt giltighet, såvitt angår frågor rörande tingshusbyggnadsskyldighet, som åvilar tingslag, och därmed sammanhängande åligganden och rättigheter.

4. Utan hinder av 1 kap. 2 § första stycket första punkten i dess nya lydelse får i de tingsrätter Konungen bestämmer tills vidare finnas endast lagman eller endast lagman och en rådman.

5. Vad som föreskrives i 2 kap. 2 § första stycket i dess nya lydelse skall äga tillämpning även på domare i ägodelningsrätt och på ägodelningsdomare.

6. Innebär beslut enligt de nya bestämmelserna att antalet nämndemän för viss kommun skall minskas, skall underrätten, om kommunens fullmäktige gör framställning därom, förordna om nyval i fråga om alla nämndemansplatser som belöper på kommunen. I annat fall minskas antalet allteftersom nämndemän för kommunen avgår. Mot underrätts beslut om nyval får talan ej föras.

7. Förekommer i lag eller annan författning

a) bestämmelse som avser häradsrätt eller rådhusrätt, skall den i stället gälla tingsrätt, varvid dock, såvitt angår tryckfrihetsmål, bestämmelse avseende rådhusrätt gäller endast tingsrätt som trätt i stället för rådhusrätt,

b) bestämmelse som avser tingslag och ej angår fråga rörande tingshusbyggnadsskyldighet och därmed sammanhängande åligganden och rättigheter skall bestämmelsen i stället gälla domsaga,

c) bestämmelse som innebär att viss åtgärd skall vidtagas hos eller av häradshövdingen, borgmästaren, rättens ordförande, domaren eller domhuvuden och är bestämmelsen endast en domförhållningsregel, skall den i stället gälla tingsrätt,

d) bestämmelse som innehåller uttrycket »på landet» eller liknande bestämning, skall, såvitt ej annat framgår av omständigheterna, bestämmelsen avse område som, innan tingsrätt införes, hör till häradsrätts domkrets,

e) bestämmelse som avser stad med rådhusrätt eller innehåller liknande bestämning, skall, såvitt ej annat framgår av omständigheterna, bestämmelsen avse stad som, innan tingsrätt införes, utgör rådhusrätts domkrets.

8. Förekommer i övrigt i lag eller annan författning hänvisning till eller avses däri eljest bestämmelse, som ersatts genom bestämmelse i denna lag, skall den nya bestämmelsen i stället tillämpas.

9. Konungen kan i samband med ändring i domsagoindelningen förordna om avsteg från 7 d och e.

2) Förslag

till

Lag**om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 804)****om införande av nya rättegångsbalken**

Härigenom förordnas, att 22 § lagen den 20 december 1946 om införande av nya rättegångsbalken skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)***22 §.**

Bestämmelserna i nya rättegångsbalken om fullföljd av talan mot underrätts beslut i rättegång skola äga motsvarande tillämpning beträffande talan mot underrätts beslut i fråga, som avses i 4 kap. 5, 7 eller 8 § eller 33 kap. 24 § nämnda balk. Mot hovrättens beslut må talan ej föras.

Bestämmelserna i nya rättegångsbalken om fullföljd av talan mot underrätts beslut i rättegång skola äga motsvarande tillämpning beträffande talan mot underrätts beslut i fråga, som avses i 4 kap. 5, 7 eller 8 § eller 33 kap. 24 § nämnda balk. Mot hovrättens beslut *i sådan fråga eller i fråga som avses i 1 kap. 4 § första stycket eller 6 § andra stycket samma balk* må talan ej föras.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att de nya bestämmelserna skall gälla från tidigare tidpunkt beträffande viss eller vissa underrätter.

3) Förslag

till

Lag**om fastighetsdomstol**

Härigenom förordnas som följer.

*Inledande bestämmelser***1 §.**

I varje län skall finnas en fastighetsdomstol. Konungen kan dock föreskriva att annat område än län skall utgöra domkrets för fastighetsdomstol. Den allmänna underrätt som Konungen bestämmer skall vara fastighetsdomstol.

Fastighetsdomstol upptager de mål och ärenden som anges i särskild lag eller författning.

2 §.

Om fastighetsdomstol och rättegången i mål eller ärende vid sådan domstol gäller i tillämpliga delar vad som är föreskrivet om allmän domstol, i den mån ej annat följer av denna lag eller annan författning.

Fastighetsdomstols sammansättning

3 §.

Fastighetsdomstol består av ordförande samt fyra andra ledamöter, varav två nämndemän.

Ordföranden utses bland de lagfarna domarna i den allmänna underrätten. Av domstolens övriga ledamöter skall en vara lagfaren domare i underrätten eller i annan underrätt eller i vattendomstol samt en ha teknisk utbildning och erfarenhet av fastighetsbildning eller fastighetsvärdering.

Nämndemännen bör vara allmänt betrodda och väl förtrogna med sin orts förhållanden.

4 §.

Vid måls avgörande utan huvudförhandling samt vid annan handläggning som ej sker vid huvudförhandling eller syn på stället är fastighetsdomstol domför utan nämndemännen.

Åtgärd som avser endast måls beredande får i den omfattning Konungen bestämmer vidtagas av lagfaren eller teknisk ledamot i fastighetsdomstolen eller av tjänsteman vid underrätten.

5 §.

Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer, utser ordföranden samt utnämner eller förordnar teknisk ledamot i fastighetsdomstol.

6 §.

Nämndeman i fastighetsdomstol utses genom val för sex år. Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer, fastställer för varje domsaga inom fastighetsdomstols domkrets det antal nämndemän som skall utses. Nämndeman skall vara valbar till nämndeman i den domsaga för vilken han utses. Avgår nämndeman under tjänstgöringstiden, skall val avse återstående del av samma tid.

7 §.

Val av nämndeman i fastighetsdomstol förrättas i kommun, som ensam bildar domsaga, av kommunens fullmäktige samt i annat fall inför underrätt av valmän som utses av fullmäktige i varje kommun inom domsagan. Bestämmelserna i kommunallagen den 18 december 1953 (nr 753) om ersättning till fullmäktig äger motsvarande tillämpning.

Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer, fastställer det antal valmän jämte suppleanter för dem som skall utses.

Klagan över valet föres genom besvär hos hovrätten. Mot hovrättens beslut får talan ej föras.

8 §.

Nämndeman tjänstgör efter kallelse av fastighetsdomstolens ordförande. Till tjänstgöring bör företrädesvis kallas nämndemän från den domsaga till vilken målet närmast har anknytning.

Bestämmelser om förfarandet

9 §.

Om det behövs för utredning i särskild fråga, kan ordföranden uppdraga åt en eller flera ledamöter av fastighetsdomstolen att verkställa undersökning på platsen. Parterna skall på lämpligt sätt underrättas om tiden för sådan undersökning, om ej undersökningen sker endast som förberedande åtgärd för syn på stället.

10 §.

Huvudförhandling hålles vid syn på stället eller, om syn ej behövs, på plats som bestämmes med hänsyn främst till att minsta möjliga kostnader uppstår.

11 §.

Vid huvudförhandlingens början bör ordföranden eller annan ledamot kort redogöra för saken och de yrkanden som framställts i målet. För utredning i fråga av teknisk beskaffenhet får part åberopa ingiven skrift. Redogörelse skall lämnas för skriftens innehåll.

Vid uppskjuten huvudförhandling skall målet företagas i det skick vari det förelåg vid den tidigare handläggningens slut. Har de ledamöter som vid det senare sammanträdet tjänstgör i domstolen ej deltagit i den tidigare handläggningen, skall dock målet företagas till ny huvudförhandling. I den mån det i sådant fall kan antagas vara utan betydelse eller skulle medföra oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet, behöver bevis som upptagits vid tidigare sammanträde ej upptagas på nytt.

12 §.

Yppas vid överläggning skiljaktiga meningar, tillämpas rättegångsbalkens regler om omröstning i domstol med endast lagfarna ledamöter. Vid omröstning skall först ordföranden säga sin mening, därefter den andre lagfarne ledamoten, så den tekniske ledamoten och sist nämndemännen.

Övriga bestämmelser

13 §.

Fastighetsdomstol får för sina sammanträden förfoga över behövligen lokaler i domstolsbyggnad eller annan allmän byggnad som ej är upptagen för sitt huvudsakliga ändamål eller utgöres av gudstjänstlokal. Uppkommer särskilda kostnader, ersättes de av statsverket.

14 §.

Närmare föreskrifter för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den dag Konungen bestämmer.

Vad som i lagen föreskrives beträffande domsaga äger motsvarande tillämpning på rådhusrätts domkrets.

4) Förslag
till
Lag
om ändring i statstjänstemannalagen den 3 juni
1965 (nr 274)

Härigenom förordnas, att 11 § statstjänstemannalagen den 3 juni 1965 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

11 §.

Tjänsteman är skyldig att utöva annan statlig tjänst enligt bestämmelser som Konungen meddelar. Innehavare av ordinarie domartjänst är dock skyldig att utöva endast jämställd eller högre domartjänst vid den domstol han tillhör.

Tjänsteman är skyldig att utöva annan statlig tjänst enligt bestämmelser som Konungen meddelar.

Innehavare av ordinarie domartjänst är *icke* skyldig att utöva annan statlig tjänst än jämställd eller högre domartjänst vid den domstol han tillhör. Annan ordinarie underdomare än lagman är dock skyldig att dessutom tjänstgöra som ledamot i annan underrätt inom samma hovrättsområde vid handläggning för vilken kräves flera lagfarna domare än en. Sådan tjänstgöringskyldighet åligger också ordinarie vattenrättsdomare. Ordinarie vattenrättsingenjör är skyldig att tjänstgöra som teknisk ledamot i fastighetsdomstol.

I den — — — — — skäl föreligga.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att de nya bestämmelserna skall gälla från tidigare tidpunkt beträffande domare i viss underrätt eller vattendomstol. I sådant fall skall det undantag som enligt 11 § andra stycket andra punkten gäller i fråga om lagman avse även häradshövding och borgmästare.

5) Förslag

till

Lag

om ändring i lagen den 20 november 1964 (nr 645) med vissa
bestämmelser angående statens övertagande av huvudmannskapet
för rådhusrätterna

Härigenom förordnas, att 3 § lagen den 20 november 1964 med vissa bestämmelser angående statens övertagande av huvudmannskapet för rådhusrätterna skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

3 §.

Stad med rådhusrätt skall efter den tidpunkt som angives i 1 § alltjämt hålla erforderliga lokaler för *rådhusrättens* behov jämte möbler och andra dylika inventarier samt svara för uppvärmning, belysning och städning av lokalerna.

Stad med rådhusrätt skall efter den tidpunkt som angives i 1 § alltjämt hålla erforderliga lokaler för *rättens* behov jämte möbler och andra dylika inventarier samt svara för uppvärmning, belysning och städning av lokalerna. *Nämnda skyldighet består även sedan stadens rådhusrätt ersatts av tingsrätt.*

Vad i ————— motsvarande tillämpning.

Om stad, som avses i första stycket, i judiciellt avseende sammanlægges med annan domkrets eller del därav, skall staden vid och efter sammanläggningen anses som ett tingslag, såvitt angår lokalhållnings-skyldigheten och därmed sammanhängande åligganden och rättigheter. Bestämmelser om utdebitering av tingshusmedel skola dock icke äga tillämpning på staden.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna, att 3 § i dess nya lydelse skall gälla från tidigare tidpunkt beträffande viss stad.

6) Förslag

till

Lag

om upphävande av lagen den 20 november 1964 (nr 647) med vissa bestämmelser angående stads förenande med domsaga

Härigenom förordnas, att lagen den 20 november 1964 med vissa bestämmelser angående stads förenande med domsaga skall upphöra att gälla vid utgången av år 1970.

7) Förslag
till
Lag
om ändring i föräldrabalken

Härigenom förordnas i fråga om 20 kap. föräldrabalken¹, dels att nuvarande 36—40 §§ skall betecknas 38—42 §§, dels att den nya 42 § skall er- hålla ändrad lydelse på sätt nedan anges, dels att i kapitlet skall införas två nya paragrafer, 36 och 37 §§, av nedan angiven lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

20 KAP.

36 §.

Om rätten vid förberedande handläggning i mål eller ärende som rör vårdnad eller umgängesrätt finner att sådan fråga är tvistig eller att det eljest ej är uppenbart hur den skall avgöras, skall rätten vid slutlig prövning av frågan bestå av en lagfaren domare och nämnd. Föreligger därvid annan fråga i målet eller ärendet till prövning, skall rätten även vid denna hava nyss angiven samman- sättning.

Första stycket äger motsvarande tillämpning när i ärende förekommer fråga om

antagande av adoptivbarn som ej fyllt tjugu år,

hävande av adoptivförhållande som angår sådant barn,

förordnande av förmyndare, i fall då den förordnade skall utöva vårdnaden om barn, eller

entledigande av förmyndare som utövar vårdnad.

37 §.

Har nämnd säte i rätten, skola i nämnden sitta nämndemän till det antal som föreskrives i 1 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken. I sådant fall skola vidare följande avvikelser gälla från vad som eljest är

¹ Senaste lydelse av 40 § se 1955:409.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

föreskrivet om överläggning och omröstning i tvistemål.

Ordföranden skall vid överläggningen framställa saken och vad lagstadgar därom.

Vid omröstning skall ordföranden först säga sin mening och därefter inhämta nämndens.

Yppas annan mening än ordförandens och förena sig minst tre eller, då i nämnden äro fem, minst fyra nämndemän om skälen och slutet, gäller nämndens mening. I annat fall gäller ordförandens mening.

Har nämnden bestämt rättens avgörande, svarar för detta envar nämndeman, som med sin röst bidragit därtill.

40 §.

Över hovrättens beslut i fråga som avses i 39 § må klagan ej föras. Samma lag vare med avseende å ärende som först handlagts av överförmyndaren.

42 §.

Över hovrättens beslut i fråga som avses i 41 § må klagan ej föras. Samma lag vare med avseende å ärende som först handlagts av överförmyndaren.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att de nya bestämmelserna skall gälla från tidigare tidpunkt, varvid förordnandet får begränsas till viss eller vissa underrätter.

Vid handläggning, som påbörjats före lagens ikraftträdande och för vilken enligt äldre bestämmelser kräves flera domare än en, samt vid överläggning och omröstning i anslutning till sådan handläggning skall äldre bestämmelser om rättens sammansättning och om omröstning alltjämt gälla.

8) Förslag
till
Lag
om ändring i giftermålsbalken

Härigenom förordnas i fråga om 15 kap. giftermålsbalken, *dels* att nuvarande 29 och 30 §§ skall betecknas 30 respektive 31 §, *dels* att i kapitlet skall införas en ny paragraf, 29 §, av nedan angiven lydelse.

15 KAP.

29 §.

Att nämnd skall medverka vid prövning av vissa frågor som avses i denna balk följer av 20 kap. 36 § föräldrabalken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att den nya bestämmelsen skall gälla från tidigare tidpunkt, varvid förordnandet får begränsas till viss eller vissa underrätter.

9) Förslag
till
Lag
om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning
av domstolsärenden

Härigenom förordnas, *dels* att 8 § lagen den 20 december 1946 om handläggning av domstolsärenden¹ skall upphöra att gälla, *dels* att 6 § samma lag skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

6 §.

Underrätt *vare* vid handläggning av ärende domför, *häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt* med en lagfaren domare.

Vid annan handläggning än i 3 eller 4 § sägs skall *dock i häradsrätt nämnd deltaga och rådhusrätt äga den sammansättning som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudför-*

Underrätt *är* vid handläggning av ärende domför med en lagfaren domare, *om ej annat följer av vad som föreskrives nedan i denna paragraf.*

Vid annan handläggning än i 3 eller 4 § sägs skall *rätten bestå av minst tre och högst fyra lagfarna ledamöter, om ärendet är tvistigt eller om det angår*

¹ Senaste lydelse av 6 § se 1968:343.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

handling i tvistemål, om ärendet angår

1. *adoption, vårdnaden om barn eller samtycke till hävande av tjänste- eller arbetsavtal som barn ingått, barns släktnamn, medgivande till äktenskap enligt 2 kap. 4 § giftermålsbalken eller till åtgärd beträffande makars egendom enligt 5 kap. 14 § eller 6 kap. 6 § nämnda balk eller förordnande angående sådan egendoms förvaltning i andra fall;*

2. *förmynderskap eller godmanskap enligt föräldrabalken, dock ej fråga om förordnande eller entledigande av förmyndare eller god man i annat fall än då ärendet är tvistigt och ej heller fråga om inskrivning eller överflyttning av förmynderskap eller godmanskap eller föreläggande, som avses i 14 kap. 10 §, 15 kap. 11 § eller 16 kap. 3, 4 eller 10 § föräldrabalken;*

3. *förvaltning enligt lagen om testamente eller lagen om boutredning och arvskifte, dock ej fråga om avträdande av egendom till förvaltning av boutredningsman eller förordnande av boutredningsman i annat fall än då ärendet är tvistigt;*

4. *nedsättning av bolags aktiekapital eller grundfond, tillstånd till vinstutdelning i bolag, skyldighet för bolag eller förening att träda i likvidation, förordnande eller entledigande av likvidator eller tillstånd till försäljning av egendom under likvidation eller till fusion;*

5. *förvaltning av stiftelse eller utseende av huvudmän i sparbank;*

6. *förordnande eller entledigande av god man eller annan för fullgörande av särskilt uppdrag i andra fall än ovan sagts och ärendet är tvistigt;*

7. *bestämmande av arvode;*

8. *tillstånd till försäljning av samfällig egendom enligt lagen om samäganderätt, underställning av del-*

1. *samtycke till hävande av tjänste- eller arbetsavtal som barn ingått, medgivande till äktenskap enligt 2 kap. 4 § giftermålsbalken eller till åtgärd beträffande makars egendom enligt 5 kap. 14 § eller 6 kap. 6 § nämnda balk eller förordnande angående sådan egendoms förvaltning i andra fall,*

2. *talán mot överförmyndares beslut,*

3. *nedsättning av bolags aktiekapital eller grundfond, tillstånd till vinstutdelning i bolag, skyldighet för bolag eller förening att träda i likvidation, förordnande eller entledigande av likvidator eller tillstånd till försäljning av egendom under likvidation eller till fusion,*

4. *förvaltning av stiftelse,*

5. *underställning av delägares beslut eller meddelande av särskilda föreskrifter angående god mans för-*

(Nuvarande lydelse)

ägares beslut eller meddelande av särskilda föreskrifter angående god mans förvaltning enligt lagen om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfällda ägor och rättigheter, föreskrifter jämlikt 24 § lagen om rätt till fiske angående nyttjande av samfällt fiske eller intagande i rättens protokoll av förening enligt lagen om ägofred;

9. medgivande av undantag enligt 2 kap. 82 § lagen om nyttjanderätt till fast egendom; eller

10. dödande av förkommen handling.

Skall i häradsrätt nämnd deltaga, vare häradsrätten i ärende, som avses i andra stycket 2, 3, 6, 7, 9 eller 10 eller angår intagande i rättens protokoll av förening varom under 8. förmäles, domför med tre i nämnden, dock ej då fråga är om tillstånd till viss förvaltningsåtgärd eller talan mot överförmyndares beslut.

(Föreslagen lydelse)

valtning enligt lagen om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfällda ägor och rättigheter, eller

6. tillstånd till viss förvaltningsåtgärd i annat fall än som avses ovan.

Om särskild anledning föreligger, får rätten även i annat fall än som avses i andra stycket ha där föreskriven sammansättning.

Om medverkan av nämnd i vissa ärenden finnas bestämmelser i 20 kap. 36 och 37 §§ föräldrabalken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att de nya bestämmelserna helt eller delvis skall gälla från tidigare tidpunkt, varvid förordnandet får begränsas till viss eller vissa underrätter.

Vid handläggning, som påbörjats före lagens ikraftträdande och för vilken enligt äldre bestämmelser kräves flera domare än en, samt vid överläggning och omröstning i anslutning till sådan handläggning skall äldre bestämmelser om rättens sammansättning och om omröstning alltjämt gälla.

Har underrätt mindre än tre ordinarie lagfarna domare, får rätten bekräftande visst ärende förordna att handläggning, som enligt 6 § i dess nya lydelse skall ske med tre eller fyra lagfarna domare, i stället skall ombesörjas av en lagfaren domare och nämnd. I sådant fall äger 20 kap. 37 § föräldrabalken motsvarande tillämpning.

10) Förslag
till
Lag
om ändring i brottsbalken

Härigenom förordnas, att 38 kap. 6 § brottsbalken skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

38 KAP.

6 §.

Angående rättens sammansättning när den har att avgöra fråga, som avses i 2 § eller i 27 kap. 6 §, 28 kap. 9 §, 30 kap. 8 § eller 34 kap. 10 § andra stycket, 12 eller 13 § eller 15 § såvitt angår tillämpning av 10 § andra stycket, skall gälla vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling i brottmål. Detsamma skall gälla i fråga om undanröjande av påföljd enligt 34 kap. 1 § 3, förverkande av villkorligt medgiven frihet enligt 34 kap. 4 § samt återintagning i anstalt eller annan åtgärd enligt 34 kap. 8 eller 9 §.

Fråga om annan åtgärd enligt 34 kap. 4 §, åtgärd enligt 34 kap. 5 § samt åtgärd eller behandling enligt 34 kap. 6 § må ej avgöras vid häradsrätt utan nämnd eller i rådhusrätt av allenast en lagfaren domare

Vid avgörande av fråga, som avses i 27 kap. 5 § andra stycket eller 28 kap. 11 §, är *häradsrätt* domför utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare.

Nämnd skall deltaga vid underretts avgörande av fråga, som avses i 2 § eller i 27 kap. 6 §, 28 kap. 9 §, 30 kap. 8 § eller 34 kap. 10 § andra stycket, 12 eller 13 § eller 15 § såvitt angår tillämpning av 10 § andra stycket. Detsamma skall gälla i fråga om undanröjande av påföljd enligt 34 kap. 1 § 3, förverkande av villkorligt medgiven frihet eller annan åtgärd enligt 34 kap. 4 §, åtgärd enligt 34 kap. 5 §, åtgärd eller behandling enligt 34 kap. 6 § samt återintagning i anstalt eller annan åtgärd enligt 34 kap. 8 eller 9 §.

Vid avgörande av fråga, som avses i 27 kap. 5 § andra stycket eller 28 kap. 11 §, är *underrätt* domför med en lagfaren domare.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att de nya bestämmelserna skall gälla från tidigare tidpunkt, varvid förordnandet får begränsas till viss eller vissa underrätter.

Vid huvudförhandling, som påbörjats före lagens ikraftträdande, samt vid överläggning och omröstning i anslutning därtill skall äldre bestämmelser om rättens sammansättning och om omröstning alltjämt gälla.

11) Förslag

till

Lag

om ändring i lagen den 20 mars 1964 (nr 168) om verkställighet av bötesstraff

Härigenom förordnas, att 21 och 22 §§ lagen den 20 mars 1964 om verkställighet av bötesstraff skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

21 §.

Underrätt är i mål enligt denna lag domför med tre i nämnden. Finnes i annat mål anstånd med verkställighet av förvandlingsstraff böra förklaras förverkat, må målet ej i underrätt prövas och avgöras utan nämnd.

Nämnd skall delta vid underrätts avgörande av saken i mål enligt denna lag utom i fall som avses i 22 §. Detta gäller även när i annat mål anstånd med verkställighet av förvandlingsstraff finnes böra förklaras förverkat.

I mål — — — — — saken finnes.

Rättens avgörande — — — genom beslut.

I övrigt — — — — — är stadgat.

22 §.

Erlägges, sedan — — — sistnämnda paragrafer.

Beslut i fråga som avses i denna paragraf meddelas, om den bötfällde åtnjuter anstånd enligt 18 §, av den domstol som förvandlat böterna och eljest av kriminalvårdsstyrelsen. Beslutet länder omedelbart till efterrättelse.

Beslut i fråga som avses i denna paragraf meddelas, om den bötfällde åtnjuter anstånd enligt 18 §, av den domstol som förvandlat böterna och eljest av kriminalvårdsstyrelsen. Underrätt är vid prövningen domför utan nämnd. Beslutet länder omedelbart till efterrättelse.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att de nya bestämmelserna skall gälla från tidigare tidpunkt, varvid förordnandet får begränsas till viss eller vissa underrätter.

Vid handläggning, som påbörjats före lagens ikraftträdande och för vilken enligt äldre bestämmelser kräves flera domare än en, samt vid överläggning och omröstning i anslutning till sådan handläggning skall äldre bestämmelser om rättens sammansättning och om omröstning alltjämt gälla.

12) Förslag

till

Lag

**om ändring i lagen den 13 april 1945 (nr 118) om ersättning i vissa fall
åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.**

Härigenom förordnas, att 6 § lagen den 13 april 1945 om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

6 §.

Göres ansökan om ersättning an-
norledes än i mål, vari ansvarsfrå-
gan handlägges, vare rätten vid ansö-
kans prövning och avgörande dom-
för i den sammansättning som gällt
för målet om ansvarsfrågan. Har rät-
ten icke tidigare handlagt mål om
ansvarsfrågan, *gälla om rättens sam-
mansättning vad i allmänhet är fö-
reskrivet om domförhet vid huvud-
förhandling i brottmål*. Rättens av-
görande sker genom beslut.

Göres ansökan om ersättning an-
norledes än i mål, vari ansvarsfrå-
gan handlägges, vare rätten vid an-
sökans prövning och avgörande dom-
för i den sammansättning som gällt
för målet om ansvarsfrågan. Har rät-
ten icke tidigare handlagt mål om
ansvarsfrågan, *skall nämnd deltaga
vid avgörande av saken*. Rättens av-
görande sker genom beslut.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att de nya bestämmelserna skall gälla från tidigare tidpunkt, varvid förordnandet får begränsas till viss eller vissa underrätter.

Vid huvudförhandling, som påbörjats före lagens ikraftträdande, samt vid överläggning och omröstning i anslutning därtill skall äldre bestämmelser om rättens sammansättning och om omröstning alltjämt gälla.

¹ Senaste lydelse av 6 § se 1958:13.

13) Förslag

till

Lag**om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472)**

Härigenom förordnas, att 51, 52, 64, 96 och 97 §§ militära rättegångslagen den 30 juni 1948¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

51 §.

Avvisas ej — — — — genom beslut.

Vid avgörandet skall underrätt *bestå av en lagfaren domare och nämnd; rätten vare domför med tre i nämnden.*

Vid avgörandet skall *i underrätt nämnd deltaga.*

52 §.

Åklagare som — — — förverkandepåföljd prövats.

Vill åklagaren — — — — som yrkas.

Vad i 1 kap. 4 och 11 §§ rättegångsbalken stadgas därom att underrätt vid huvudförhandling i vissa brottmål är domför med en lagfaren domare äger ej tillämpning i mål som avses i denna paragraf.

Nämnd skall deltaga vid underrätts avgörande av saken.

64 §.

Mot beslut i ersättningsmål må talan föras av den ersättningskyldige. Å sådan talan skall vad i 8 kap. är stadgat om klagan som endast avser annat än arreststraff äga motsvarande tillämpning.

Mot beslut i ersättningsmål må talan föras av den ersättningskyldige. Å sådan talan skall vad i 8 kap. är stadgat om klagan som endast avser annat än arreststraff äga motsvarande tillämpning. *Handlägges fråga om ersättningskyldighet utan samband med ansvarsfråga, är rätten dock domför med en lagfaren domare.*

Kronans talan — — — av åklagaren.

96 §.

Krigsrätt består — — — regementsofficers grad.

Inrättas krigsrätt — — — kaptens grad.

Krigsrätt är domför med krigsdomaren ensam i de fall, då *rådhusrätt* vid handläggning av militärt mål är domför med en lagfaren domare.

Krigsrätt är domför med krigsdomaren ensam i de fall, då *tingsrätt* vid handläggning av militärt mål är domför med en lagfaren domare.

¹ Senaste lydelse av 51 § se 1958:15, av 52 § se 1959:105 och av 96 § se 1949:364.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

97 §.

Angående omröstning i krigsrätt skall gälla vad som är stadgat för häradsrätt.

Beträffande överläggning och omröstning i krigsrätt i militärt tvistemål äga 29 kap. 1 § andra stycket och 3 § första stycket samt 30 kap. 7 § första stycket andra punkten rättegångsbalken motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att de nya bestämmelserna helt eller delvis skall gälla från tidigare tidpunkt, varvid förordnandet får begränsas till viss eller vissa underrätter.

Vid handläggning, som påbörjats före lagens ikraftträdande och för vilken enligt äldre bestämmelser kräves flera domare än en, samt vid överläggning och omröstning i anslutning till sådan handläggning skall äldre bestämmelser om rättens sammansättning och om omröstning alltjämt gälla.

14) Förslag

till

Lag

om ändring i lagen den 4 juni 1964 (nr 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet

Härigenom förordnas, att 13 § lagen den 4 juni 1964 om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

13 §.

Talan enligt — — — — — sådan talan.

Angående rättens sammansättning när den har att avgöra fråga om förverkande av villkorligt anstånd skall gälla vad som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförelse vid huvudförhandling i brottmål.

Vid avgörande av fråga, som avses i 12 § andra stycket, är häradsrätt domför utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare.

Underrätt skall — — — genom beslut.

Rättegångskostnad, som — — — å statsverket.

Nämnd skall delta vid underretts avgörande av fråga om förverkande av villkorligt anstånd. Vid avgörande av fråga, som avses i 12 § andra stycket, är rätten domför med en lagfaren domare.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att de nya bestämmelserna skall gälla från tidigare tidpunkt, varvid förordnandet får begränsas till viss eller vissa underrätter.

Vid handläggning, som påbörjats före lagens ikraftträdande och för vilken enligt äldre bestämmelser kräves flera domare än en, samt vid överläggning och omröstning i anslutning till sådan handläggning skall äldre bestämmelser om rättens sammansättning och om omröstning alltjämt gälla.

15) Förslag
till
Lag
om ändring i vattenlagen

Härigenom förordnas, *dels* att 11 kap. 97 § 2 mom. vattenlagen¹ skall upphöra att gälla, *dels* att 106 § samma kap. skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

11 KAP.

106 §.

Bestämmelserna i — — — behandling därstädes.

Vattenöverdomstolen må, där så finnes lämpligt, uppdraga åt vattenrättsråd att verkställa undersökning å stället. Finnes önskvärt, att lagfaren ledamot är närvarande vid undersökningen, äge vattenöverdomstolen förordna härom. I fråga om undersökning, som nu sagts, skall vad i 45 § 2 mom. och 97 § 2 mom. stadgas äga motsvarande tillämpning.

Vattenöverdomstolen må, där så finnes lämpligt, uppdraga åt vattenrättsråd att verkställa undersökning å stället. Finnes önskvärt, att lagfaren ledamot är närvarande vid undersökningen, äge vattenöverdomstolen förordna härom. I fråga om undersökning, som nu sagts, skall vad i 45 § 2 mom. stadgas äga motsvarande tillämpning.

Då på ————— fullföljt talan.

Med avseende ————— av statsverket.

I mål ————— fullföljt talan.

Denna lag träder i kraft den dag Konungen bestämmer.

¹ Senaste lydelse av 11 kap. 97 § se 1961:548 och av 11 kap. 106 § se 1961:48.

16) Förslag
till
Lag
om ändring i lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning
av jord å landet

Härigenom förordnas, att 21 kap. 12 § lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet¹ skall upphöra att gälla den dag Konungen bestämmer.

17) Förslag
till
Lag
om ändring i lagen den 8 juli 1904 (nr 26 s. 1) om vissa internationella
rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och
adoption

Härigenom förordnas, att 5 kap. 4 § lagen den 8 juli 1904 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption² skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

5 KAP.

4 §.

Skall i visst fall svensk lag ej äga tillämpning beträffande omyndighetsförklaring av någon, som vistas här i riket, eller är ännu ej utrett, om det skall ske, äge likväl rätten, om dröjsmål uppenbarligen skulle medföra fara, förordna, att han skall vara omyndig under tiden intill dess vård om hans angelägenheter anordnats i enlighet med lagen i hans hemland eller rätten meddelat dom, så ock för samma tid förordna förmyndare. I avseende å förordnande, varom nu är sagt, skall vad i 20 kap. 20 §, 26 § andra stycket och 39 §

Skall i visst fall svensk lag ej äga tillämpning beträffande omyndighetsförklaring av någon, som vistas här i riket, eller är ännu ej utrett, om det skall ske, äge likväl rätten, om dröjsmål uppenbarligen skulle medföra fara, förordna, att han skall vara omyndig under tiden intill dess vård om hans angelägenheter anordnats i enlighet med lagen i hans hemland eller rätten meddelat dom, så ock för samma tid förordna förmyndare. I avseende å förordnande, varom nu är sagt, skall vad i 20 kap. 20 §, 26 § andra stycket och 41 §

¹ Senaste lydelse av 21 kap. 12 § se 1946:827.

² Senaste lydelse av 5 kap. 4 § se 1949:384.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

förelärbalken är stadgat äga mot-
svarande tillämpning.förelärbalken är stadgat äga mot-
svarande tillämpning.

Är förmynderskap — — — omyndiges angelägenheter.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. I den mån Konungen förordnar att lagen den 1969 (nr) om ändring i förelärbalken skall gälla från tidigare tidpunkt, skall dock även förevarande lag gälla från den tidpunkten.

Motionsyrkandena

I de av utskottet i samband med propositionen behandlade motionerna har följande yrkanden framställts.

A. Motioner väckta i anledning av propositionen

1) I de likalydande motionerna I: 971 av herr Gösta Jacobsson *m. fl.* och II: 1144 av herr Enarsson *m. fl.* hemställs att riksdagen måtte avslå proposition nr 44, såvitt avser departementschefens förslag till riktlinjer för det fortsatta arbetet med domkretsindelningen, och i stället uttala sig till förmån för bibehållande av den nuvarande indelningen i dess huvuddrag.

2) I de likalydande motionerna I: 993 av herr Alexanderson *m. fl.* och II: 1151 av herrar Wiklund i Stockholm och Eriksson i Arvika hemställs att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala, att den framtida domkretsindelningen bör baseras på principen att domkretsen bereder sysselsättning för minst 2 ordinarie domare.

3) I de likalydande motionerna I: 994 av herr Bengtson *m. fl.* och II: 1152 av herr Hedlund *m. fl.* hemställs att riksdagen vid behandling av proposition nr 44 måtte besluta, att som riktlinje för rikets indelning i domkretsar skall gälla, att tingsrätt i allmänhet skall inrättas då arbetets omfattning ger sysselsättning åt två eller flera lagfarna domare med möjlighet att när speciella skäl föreligger även inrätta endomarkretsar.

4) I de likalydande motionerna I: 995 av herr Ernulf *m. fl.* och II: 1146 av herr Eriksson i Arvika hemställs att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 44 måtte för sin del besluta 1) att tingsrätt vid särskild huvudförhandling i tvistemål eller ärende som regel skall bestå av tre eller fyra lagfarna domare men att sammansättningen skall vara lagfaren domare med nämnd såsom i brottmål, om parterna begär detta eller samtycker därtill samt domstolen finner det kunna ske utan väsentlig olägenhet, samt 2) att utskottet utformar erforderlig lagtext.

5) I de likalydande motionerna I: 996 av herr Ernulf *m. fl.* och II: 1145 av herr Eriksson i Arvika hemställs att riksdagen vid behandling av propo-

sition nr 44 för sin del beslutar 1) att 1 kap. 4 § rättegångsbalken ges det innehållet att i nämnd skall sitta fem eller sex nämndemän och att domstolen skall vara domför med, utöver ordföranden, fem nämndemän, 2) att omröstningsregeln i 20 kap. 3 § 1 st. rättegångsbalken och 20 kap. 37 § föräldrabalken ges det innehållet att fyra nämndemän av fem, resp. fem nämndemän av sex bestämmer målets utgång, om de förenar sig om skälen och domslutet, samt 3) att utskottet utarbetar erforderlig lagtext.

6) I de likalydande motionerna I: 997 av herr *Per Jacobsson m. fl.* och II: 1150 av herr *Wiklund* i Stockholm hemställs att riksdagen måtte besluta, att propositionens förslag till lydelse av RB 4: 6 — i avvaktan på ytterligare utredning — kompletteras med en regel av innebörd att det för behörigheten att vara nämndeman krävs att vederbörande fyllt 25 år.

7) I de likalydande motionerna I: 998 av herr *Helge Karlsson m. fl.* och II: 1143 av herr *Elmstedt m. fl.* hemställs att riksdagen måtte besluta att den nya domkretsindelningen skall baseras på domkretsar som ger sysselsättning för minst två domare, med möjlighet till undantag från denna princip för domkretsar som ger sysselsättning åt endast en domare, när särskilda skäl föreligger, att riksdagen måtte uppdraga åt vederbörande utskott att företaga de ändringar i berörd lagtext som kan föranledas härav.

8) I de likalydande motionerna I: 999 av herrar *Ferdinand Nilsson* och *Svanström* och II: 1142 av herrar *Dockered* och *Magnusson* i Nennesholm hemställs att riksdagen vid behandling av proposition nr 44 måtte besluta 1) att de allmänna underdomstolarna vid behandling av såväl brottmål som tvistemål skall vara sammansatta av en lagfaren domare och nämnd, 2) att som riktlinje för rikets indelning i domkretsar skall gälla, att tingsrätt i allmänhet skall inrättas då arbetets omfattning ger sysselsättning åt två lagfarna domare med möjligheter att när speciella skäl föreligger även inrätta endomarkretsar, 3) att uppdra åt vederbörande utskott att utforma vederbörlig lagtext.

9) I de likalydande motionerna I: 1000 av herrar *Schött* och *Lidgard* och II: 1147 av fru *Kristensson m. fl.* hemställs 1. att riksdagen måtte a) uttala att Kungl. Maj:t vid det fortsatta utredningsarbetet med domkretsindelningen måtte beakta vad i motionen anförts angående domkretsarnas storlek och antal, b) besluta att Kungl. Maj:t, innan beslut fattas om ny domkretsbildning, skall underställa riksdagen förslaget för yttrande, c) besluta att i nämnd skall sitta minst fem och högst sju nämndemän, d) besluta att vid omröstning nämndens mening skall gälla om antingen alla i nämnden eller alla så när som på en är ense om skälen och slutet samt att i annat fall ordförandens mening skall gälla, e) besluta att chefdomaren i tingsrätt skall kallas häradshövding, f) avslå förslaget om sänkning av valbarhetsåldern

för nämndeman; 2. att vederbörande utskott måtte utarbeta härför erforderliga författningsändringar.

10) I de likalydande motionerna I: 1001 av herrar *Wirtén* och *Åkesson* och II: 1149 av herr *Sjöholm m. fl.* hemställs att riksdagen måtte besluta att sammansättningen i underrätt i tvistemål i allmänhet skall vara en lagfaren domare med nämnd, att juristkollegial sammansättning dock skall anordnas i tvistemål, om parterna är ense därom och domstolen finner att så lämpligen kan ske, att nämnd skall bestå av 5 eller 6 ledamöter, samt att vid omröstning till dom nämndens mening skall gälla om minst 4 eller, då i nämnden tjänstgör 6, minst 5 nämndemän är eniga om såväl domskäl som domslut.

11) I motionen I: 992 av herrar *Alexanderson* och *Ernulf* hemställs att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 44 1) beslutar att domarna vid tingsrätten skall benämnas härads hövding resp. tingsdomare; 2) »ändrar lydelsen av 1 kap. 6 § RB på sätt ovan angivits»; 3) avslår förslaget om sänkning av valbarhetsåldern för nämndeman; 4) avslår förslaget om skyldighet för vissa domare att tjänstgöra vid annan domstol.

12) I motionen II: 1140 av herr *Dockered* hemställs att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 44 måtte besluta att som benämning på den främste domaren i tingsrätten anta beteckningen *härads hövding* och såsom benämning för övriga ordinarie domare anta beteckningen *tingsdomare*, samt att vederbörande utskott utarbetar härför erforderlig lagtext.

13) I motionen II: 1141 av herr *Dockered* hemställs att riksdagen vid handling av proposition nr 44 måtte besluta, 1) att antalet ledamöter i nämnden skall vara fem — dock att antalet får vara fyra om förfall inträffar för någon nämndeman sedan huvudförhandlingen påbörjats; 2) att vid beslut i domstolen skall gälla den mening som omfattas av mer än hälften av ledamöterna — vid lika röstetal gäller den mening som ordföranden omfattar; 3) att uppdra åt vederbörande utskott att utarbeta erforderlig lagtext.

14) I motionen II: 1148 av herrar *Oskarson* och *Magnusson* i Borås hemställs 1. att riksdagen måtte a) uttala att Kungl. Maj:t vid det fortsatta utredningsarbetet med domkretsindelningen måtte beakta vad i motionen anförts angående domkretsarnas storlek och antal, b) besluta att Kungl. Maj:t, innan beslut fattas om ny domkretsbildning, underställer riksdagen förslaget för prövning, c) besluta att i nämnd skall sitta 7 nämndemän, d) besluta att tingsrätt vid särskild huvudförhandling i tvistemål skall vara domför med ordförande och nämnd, e) besluta att vid omröstning i brottmål nämndens mening skall gälla om alla i nämnden är ense om skälen och slutet samt att i annat fall ordförandens mening skall gälla, f) besluta att nuvarande valbarhetsålder för nämndemän skall bestå; 2. att vederbörande utskott måtte utarbeta härför erforderliga författningsändringar.

B. Motion väckt vid riksdagens början.

15) I motionen II: 44 av fru *Hörnlund* och herr *Carlstein* hemställs att riksdagen måtte besluta att valbarhetsåldern för val till nämndeman måtte ändras så att den som fyllt tjugotre men ej sjuttio år kan väljas, att vederbörande utskott måtte utarbeta förslag till härför erforderliga lagändringar.

Motionsskäl

Rörande skälerna för motionsyrkandena hänvisar utskottet till de tryckta motionerna och de redogörelser som nedan lämnas av utskottet.

Utskottet**1. Inledning**

I förevarande proposition föreslås ett flertal lagändringar som bl. a. syftar till att införa en ny, enhetlig organisation av de allmänna underrätterna. De allmänna underrätterna skall utgöras av tingsrätter, som ersätter nuvarande häradsrätter och rådhusrätter. För alla tingsrätter gemensamma regler om sammansättningen i mål och ärenden föreslås. För handläggning av mål angående fastighetsbildning m. m. föreslås att fastighetsdomstolar inrättas. Som fastighetsdomstol skall i princip en underrätt i varje län fungera. I propositionen föreläggs riksdagen vidare allmänna riktlinjer för den framtida domkretsindelningen. Domkretsarna bör enligt dessa riktlinjer helst göras så stora att de ger arbetsunderlag för minst tre domare, men stora möjligheter till undantag från denna princip skall finnas. Vissa förslag som relativt sett är av mindre omfattning framläggs också i propositionen. — I samband med propositionen behandlar utskottet ett antal motioner som väckts i anledning av propositionen och dessutom en motion som väckts vid riksdagens början.

2. Enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

Utskottet tillstyrker att den föreslagna enhetliga organisationen införs och att således tingsrätter ersätter häradsrätter och rådhusrätter. Likaså tillstyrker utskottet att reglerna om sammansättningen i mål och ärenden blir gemensamma för alla tingsrätter. Utskottet återkommer i det följande till vissa spörsmål rörande dessa reglers innehåll.

3. Underrätts sammansättning vid handläggning av tvistemål och domstolsärenden

Enligt propositionen skall tingsrätt vid särskild huvudförhandling i tvistemål i allmänhet ha sådan sammansättning med tre eller högst fyra lagfarna domare som nu förekommer i rådhusrätt. När det gäller sammansättningen i mål och ärenden angående vårdnad eller umgängesrätt föreslås emellertid särskilda bestämmelser. Dessa innebär att underrätt vid slutlig prövning av bl. a. tvistiga eller tveksamma frågor om vårdnad eller umgängesrätt skall bestå av lagfaren domare och nämnd. Vidare föreslås i propositionen att enklare tvistemål i något vidgad omfattning skall kunna handläggas av ensamdomare. Den förenklade form av huvudförhandling som enligt nuvarande bestämmelser i rättegångsbalken (RB) får hållas inför ensamdomare i omedelbart samband med förberedelse föreslås sålunda få användas även i fall då huvudförhandlingen hålls inom 15 dagar efter förberedelsen. När det gäller domstolsärenden innebär propositionen att underrätterna vid sådan handläggning som kräver mer än en domares medverkan skall ha den för tvistemål i allmänhet föreskrivna sammansättningen, dvs. normalt tre lagfarna domare. Undantag görs dock för tvistiga och tveksamma vårdnadsärenden, vilka i stället skall prövas under medverkan av nämnd. I en övergångsbestämmelse ges vidare möjlighet för de minsta underrätterna att handlägga ärenden med lagfaren ordförande och nämnd i stället för juristkollegium. Det föreslås också i propositionen att enklare ärenden skall kunna prövas av ensamdomare i större utsträckning än f. n.

Förslaget om tingsrätts sammansättning vid särskild huvudförhandling i tvistemål har föranlett flera motionsyrkanden. I motionerna I: 995 och II: 1146 förordas ett system med viss valfrihet, innebärande att rätten i regel skall bestå av tre eller fyra lagfarna domare och att sammansättningen skall vara en lagfaren domare och nämnd, om parterna begär det eller samtycker därtill samt rätten finner det kunna ske utan väsentlig olägenhet. Även i motionsparet I: 1001 och II: 1149 föreslås, fast från motsatta utgångspunkter, möjlighet för parterna att välja sammansättning. Enligt dessa motioner bör rätten bestå av en lagfaren domare och nämnd, men juristkollegial sammansättning skall anordnas om parterna är ense om det och rätten finner att det lämpligen kan ske. I motionerna I: 999 och II: 1142 samt II: 1148 förordas att en lagfaren domare och nämnd skall vara den enda sammansättningsformen.

Utskottets synpunkter

I fråga om valet av formerna för handläggning och sammansättning har i propositionen ingående redovisats och diskuterats de faktorer som talar för den ena och för den andra formen. Utskottet kan instämma i flertalet

av de bedömningar och slutsatser, som departementschefen har kommit fram till. Emellertid vill utskottet för sin del kraftigare än som skett i propositionen betona dels den betydelse nämnddeltagandet i rättsskipningen måste antas ha för allmänhetens förtroende för domstolarna, dels värdet av att lekmannasynpunkter kommer till uttryck vid målens prövning. Utskottet vill i det sammanhanget erinra om att utvecklingen inom samhället går mot att lekmannainflytande ges utrymme på allt flera områden, något som bedöms som värdefullt för demokratin och för frågornas allsidiga belysning. Om utvecklingen skall gå åt motsatt håll inom tvistemålsrättsskipningen, måste krävas starka skäl härför.

Utskottet vill mot bakgrund av det nu sagda först granska frågan om sammansättningen i familjerättsmål, varmed i detta sammanhang avses mål enligt giftermålsbalken och föräldrabalken. Man möter här mål av den art som i diskussionen om sammansättningsformer framför allt torde ha åsyftats när det talats om mål som är lämpade för handläggning med nämnd. Beträffande dessa mål har departementschefen anfört bl. a. att de till betydande del är sådana att det knappast kan hävdas, att juristkollegial sammansättning skulle medföra större säkerhet i rättsskipningen eller andra fördelar.

Som framgår av propositionen har departementschefen förordat sammansättningsformen lagfaren domare och nämnd i alla familjerättsliga mål där det föreligger en tvistig eller tveksam fråga om vårdnad eller umgängesrätt. Av avgörande betydelse för detta ståndpunktstagande synes ha varit att i dessa mål föreligger ett framträdande samhällsintresse, nämligen att frågan löses på det för barnet lämpligaste sättet, och att lekmannainflytande därför är av särskilt värde vid frågans prövning. Utskottet vill för sin del framhålla att familjerättsliga mål till övervägande del gäller frågor som av samhälleliga skäl gjorts indispositiva. De avser ofta förhållanden varom lekmännen har god erfarenhet och deras medverkan kan därför vara av stort värde.

Mot bakgrund härav och vad ovan från mer allmänna utgångspunkter uttalats om värdet av lekmannamedverkan i rättsskipningen vill utskottet förorda att handläggningen vid särskild huvudförhandling i allmänhet i mål enligt giftermålsbalken och föräldrabalken skall ombesörjas av en lagfaren domare och nämnd. Enligt utskottet bör därför i en ny paragraf, 29 §, i 15 kap. giftermålsbalken föreskrivas att i äktenskapsmål, boskillnadsmål, mål rörande bodelning och mål om underhåll eller skadestånd som avses i nämnda balk skall underrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd vid handläggning som annars skulle ha ombesörjts av juristkollegium. Den sammansättningsformen bör också användas för annat mål som kommer upp i samma rättegång. Erforderliga regler om överläggning och omröstning då nämnd deltar kan lämpligen intas i en ny 30 §. Utskottet återkommer i det följande med synpunkter på omröstningsregeln. I fråga

om mål enligt föräldrabalken bör enligt utskottet nämndsammansättning tillämpas i mål om äktenskaplig börd, faderskap till barn utom äktenskap, barns egenskap av trolovningsbarn, vårdnad, umgängesrätt, underhåll och omyndighetsförklaring eller dess hävande. Föreskrift härom bör tas in i en ny paragraf, 36 §, i 20 kap., vilken också bör innehålla en hänvisning till 15 kap. 29 och 30 §§ giftermålsbalken. Genom den avgränsningsmetod som utskottet i enlighet med det sagda förordar för familjerättsmålen — en metod som inte torde medföra några tolkningsproblem — kommer det helt övervägande antalet måltyper av familjerättslig karaktär att handläggas av lagfaren domare och nämnd i de fall då mer än en domare erfordras för prövningen. Det må nämnas att vissa mål, som skall prövas enligt familjerättslig lagstiftning utanför giftermålsbalkens och föräldrabalkens området, också kommer att hänföras till nämnda handläggningsform, t. ex. vissa internationellt privaträttsliga mål och mål enligt äldre giftermålsbalken. Å andra sidan kommer en del mindre vanliga måltyper att falla utanför denna reglering, men antalet sådana mål torde utgöra endast några enstaka procent av det totala antalet familjerättsliga mål.

Reglerna för handläggningen av familjerättsliga ärenden bör enligt utskottets mening nära ansluta till ställningstagandet rörande de familjerättsliga målen. Enligt utskottet bör 6 § lagen om domstolsärenden utformas så att ärenden som skall prövas enligt giftermålsbalken eller föräldrabalken skall handläggas av lagfaren domare och nämnd i de fall då prövningen bör ombesörjas av mer än en domare.

Också i fråga om övriga allmänna tvistemål finns det självfallet all anledning att beakta de synpunkter på värdet av lekmannainflytande som anfördes inledningsvis. När det gäller dessa tvistemål är läget dock i viss mån annorlunda än när det gäller familjerättsmålen. Visserligen finns även inom denna grupp en del mål där nämndsammansättning väl kan mäta sig med juristkollegium. Dessa kan emellertid — bortsett från vissa slag av mål som utskottet återkommer till — inte urskiljas genom bestämda kriterier av ena eller andra slaget. Vid sidan av de mål i vilka nämndsammansättning i och för sig kan vara lämplig har man dessutom att räkna med mål av en annan karaktär, nämligen sådana som är komplicerade i rättsligt avseende eller erbjuder ett invecklat processmaterial som det krävs speciell erfarenhet och träning för att tränga in i och bedöma. När det gäller mål av denna karaktär måste otvivelaktigt en domstol med juristkollegial sammansättning ha de största förutsättningarna att komma fram till ett materiellt riktigt resultat. Då det som nämnts inte låter sig göra att utkristallisera sådana mål från de tidigare nämnda, bör sammansättningsfrågan bedömas på samma sätt för hela den kategori mål som nu diskuteras.

Utskottet vill i anslutning till det nu sagda även framhålla att tillgång till juristkollegial sammansättning i underrätterna är en förutsättning för att

skapa ett processinstitut som kan erbjuda ett användbart alternativ till skiljemannaförfarandet. Detta är enligt utskottets mening ett ytterligare skäl att på viss del av tvistemålsområdet ha sådan sammansättning. Härtill kommer att, om man nu gjorde sådan ändring att denna sammansättning i de nuvarande rådhusrätterna skulle ersättas med nämndsammansättning, det torde vara en betydande risk att sådana mer ekonomiskt betydelsefulla och ofta invecklade mål, som f. n. kommer under rådhusrätternas prövning, i stället skulle komma att hänskjutas till skiljemän, dvs. ännu flera tvister än nu skulle kunna komma att undandras all offentlig insyn. Eftersom detta uppenbarligen inte är önskvärt, föreligger här ett starkt skäl för utskottet att ansluta sig till propositionen såvitt angår andra tvistemål än familjerättsmål.

En annan kategori av mål än den utskottet nu behandlat är de mål som enligt propositionen skall handläggas av fastighetsdomstol. De mål som där anges omfattar en betydelsefull del av rättsskipningen i tvistemål. Med hänsyn till den uppfattning utskottet har om värdet av lekmannainflytande i domstolarna är det en tillfredsställelse att konstatera att lekmän på detta sätt skall medverka i flera grupper av viktiga mål. Utskottet avser att i det följande ta upp vissa särskilda spörsmål rörande den föreslagna lagen om fastighetsdomstol men vill i detta sammanhang anföra några allmänna synpunkter.

Vilka mål som skall handläggas vid fastighetsdomstol och vilka som skall behandlas som allmänna tvistemål är — som utskottet redan antytt — inte givet. Vissa mål som nu behandlas som allmänna tvistemål kan i och för sig tänkas bli överförda till den grupp av speciella tvistemål som skall handläggas av fastighetsdomstol. I den mån så blir förhållandet kommer som framgått berörda mål att bli prövade under medverkan av lekmän, och det finns anledning att granska om man till fastighetsdomstolarnas område kan föra vissa typer av mål som nu räknas till de allmänna tvistemålen.

Enligt den föreslagna lagen om fastighetsdomstol skall fastighetsdomstol uppta de mål och ärenden som anges i särskild lag eller författning. I propositionen har förutsatts att mål enligt den föreslagna nya fastighetsbildningslagen samt expropriationsmål och mål om ersättning för immissioner skall avgöras av fastighetsdomstol. Beträffande immissionsmålen har förslag i enlighet härmed lagts fram i prop. 1969: 28, vilken behandlas av tredje lagutskottet i utlåtandet 1969: 37.

Även om de mål som förutsatts ankomma på fastighetsdomstols prövning ofta är av dispositiv natur präglas de ofta av allmänna intressen och lekmannainflytandet kan därför vara av särskilt värde. Till de kategorier av mål som i detta sammanhang uttryckligen nämnts i propositionen kan enligt utskottets mening föras ytterligare två grupper av mål, nämligen vattenmål och vägmål av olika slag. I fråga om vattenmålen har också i direktiven

för den vid årsskiftet 1968—1969 tillkallade vattenlagsutredningen direkt pekats på möjligheten att hänföra tvister om ersättningar av olika slag till fastighetsdomstol.

Även beträffande andra grupper av mål med anknytning till fast egendom bör enligt utskottets mening övervägas om de inte kan hänföras till kompetensområdet för fastighetsdomstolarna. Enligt vad som har upplysts pågår överväganden i denna fråga inom justitiedepartementet. Hit hör mål om äganderätt till fast egendom, en typ av mål som ofta har anknytning till fastighetsbildningslagstiftningen. En annan — och väsentligt mer omfattande — grupp gäller nyttjanderätt till fast egendom, dvs. främst arrende och hyra. I fråga om hyra gäller f. n. att alla tvister skall handläggas av domstolen för residensstaden i det län där fastigheten är belägen. Mål om arrende däremot handläggs av domstolen i den ort där fastigheten är belägen.

Enligt utskottets mening är hyresmålen av särskilt intresse i detta sammanhang. Både hyresmål och arrendemål har under det utredningsarbete som föregått propositionen nämnts som exempel på måltyper där nämndemännens allmänkunskaper kan utgöra en värdefull tillgång. Eftersom hyresmålen enligt huvudregeln redan nu i flertalet fall handläggs vid den domstol som torde komma att utses till fastighetsdomstol skulle det inte innebära någon större organisatorisk ändring att överlämna prövningen av hyrestvisterna till fastighetsdomstol. Ett slutligt ställningstagande kräver emellertid överväganden även i andra frågor, t. ex. angående domstolens sammansättning. Om belastningen på fastighetsdomstolarna blir större än hittills förutsatts kan det också bli anledning att överväga om icke i vissa län mer än en fastighetsdomstol kan vara motiverad.

Mot bakgrund av det nu anförda är utskottet inte berett att nu uttala någon mening i frågan vilka ytterligare grupper av mål som bör hänföras till fastighetsdomstol. Utskottet utgår från att Kungl. Maj:t vid de fortsatta övervägandena i denna fråga beaktar vad utskottet här har anfört.

På grund av vad som har anförts anser utskottet att den lösning av frågan om domförhetsreglerna i andra tvistemål än familjerättsmål som propositionen innehåller nu bör godtas. Utskottet förutsätter att vad utskottet anfört beaktas vid det fortsatta reformarbetet när det gäller att skapa ett alternativ till skiljemannaförfarandet och i fråga om fastighetsdomstolarnas kompetens och organisation. Därvid kan också bedömas vilka organisatoriska konsekvenser som de nu diskuterade lösningarna av frågan om domförhetsreglerna i tvistemål får. I samband med att resultatet av pågående utredningsarbete redovisas får frågan om domförhetsreglerna i dispositiva tvistemål övervägas på nytt.

Utskottets ställningstagande innebär beträffande motionsyrkandena såvitt nu är i fråga att utskottet föreslår avslag å samtliga, dvs. I: 995 och

II: 1146 punkt 1, I: 1001 och II: 1149 andra och tredje att-satserna, I: 999 och II: 1142 punkt 1 samt II: 1148 punkt 1 d.

4. Domkretsindelningen

I propositionen hemställs att däri förordade riktlinjer för den framtida domkretsindelningen för de allmänna underrätterna godkänns av riksdagen.

Huvudbestämmelserna om den nuvarande indelningen i domkretsar finns i 1 kap. 1 § RB. Allmän underrätt är enligt dessa bestämmelser på landet och i stad, som hör till domsaga, häradsrätt samt i annan stad rådhusrätt. Häradsrätt har tingslaget som sin domkrets. Domsaga, som är beteckningen på häradshövdings ämbetsområde, utgörs i allmänhet av ett tingslag. Under särskilda förutsättningar, såsom när domsaga är mycket vidsträckt, får emellertid i domsaga finnas två eller flera tingslag. Rådhusrätt har staden som sin domkrets. Rådhusrätts domkrets följer automatiskt de ändringar som stadsområdet undergår. Enligt 1 kap. 1 § RB fastställs indelningen i tingslag av Kungl. Maj:t. Närmare lagbestämmelser om indelningen i domsagor saknas.

Antalet domare i landets 137 domkretsar (109 domsagor, 28 rådhusrätter) var den 1 april 1969 följande.

Antal domare . . .	1	2	3	4	5	6	7	8	9	12	30	51	118
Antal domkretsar	22	40	39	10	8	6	5	1	2	1	1	1	1

Domstolskommittén tar i sitt betänkande SOU 1963:56 (avgivet den 1 oktober 1963) upp frågan om domkretsindelningen i en enhetlig underrättsorganisation och drar upp vissa allmänna riktlinjer, efter vilka frågan enligt kommitténs mening bör lösas.

Kommittén sammanfattar sina överväganden i sex punkter, vilka uttrycker de riktlinjer som kommittén anser böra gälla beträffande domkretsindelningen för underrätterna.

1. Det bör eftersträvas att varje domkrets ges sådan storlek, att den möjliggör en effektiv och ändamålsenlig underrättsorganisation. Ur dessa synpunkter bör en domkrets regelmässigt vara tillräckligt stor att bereda samsättning åt minst tre domare.

2. Principiellt bör, särskilt ur driftsekonomiska och allmänt administrativa synpunkter, ej till någon ort förläggas mer än en underrätt. I vad mån principen kan upprätthållas är en avvägningsfråga, som får bli beroende på omständigheterna i det särskilda fallet. Bl. a. byggnadsekonomiska och byggnadskulturella synpunkter kan härvid spela in.

3. Domkretsarna bör uppbyggas med kommuner som minsta enheter. Även kommunblocken bör bevaras odelade. Skulle i något fall undantag från denna regel av särskild anledning befinnas önskvärt, måste i vart fall tillses

att domkretsarna får sådan storlek och utformning att de inkorporeringar eller sammanläggningar av kommuner inom blocket, som framdeles kan komma att ske, inte behöver medföra att domkretsindelningen fördenskull ändras.

4. Indelningen i åklagardistrikt och i utmätningssmannadistrikt måste beaktas. Domkretsgränser och distriktsgränser bör helst ej skära varandra. Måste för att man skall få till stånd en ändamålsenlig domkretsindelning gränserna för utmätningssmannadistriktet genombrytas, bör i första hand åklagardistriktets gränser följas. Låter ej heller detta sig göra, bör undersökas möjligheten att följa polisdistriktsindelningen.

5. Länsgränserna bör i princip respekteras. Om ett åklagar- eller utmätningssmannadistrikt skär länsgränserna, bör dock distriktsgränserna ges företräde framför länsgränserna. Omfattar ett kommunblock delar av flera län, bör i första hand länsgränserna följas, men samtidigt bör domkretsindelningen göras sådan att den ej behöver ändras för den händelse ändringar i den kommunala indelningen inom kommunblockbildningens ram framdeles sker. I den mån ändringar av länsgränserna kan förutses bli följden av den pågående översynen av länsindelningen, bör på motsvarande sätt hänsyn härtill tas.

6. Genomförandet av den nya domkretsindelningen bör ske successivt under hänsynstagande till de praktiska förutsättningar som kan erbjuda sig att göra övergången så mjuk och smidig som möjligt. De närmare riktlinjerna härvidlag får dras upp, sedan indelningen detaljplanerats.

Ett detaljförslag till ny domkretsindelning läggs fram av kommittén i betänkandet SOU 1967: 4 (avgivet den 16 december 1966). Enligt förslaget skall antalet underrätter minskas till 86. Förslaget innebär sålunda en förskjutning mot större domkretsar med fler domare. Denna strukturförändring framgår av följande uppställning.

Antal domare . . .	1	2	3	4	5	6	7	8	9	11	30	48	105
Föresl. domkretsar	—	5	33	17	6	8	5	4	4	1	1	1	1

Som framgår av propositionen s. 216—225 (lagrådsremissen den 19 april 1968) och s. 402 anser departementschefen att de allmänna riktlinjer, som domstolskommittén har förordat, med vissa avvikelser bör läggas till grund för utformningen av den framtida domkretsindelningen. — Sålunda delar departementschefen kommitténs uppfattning att som riktlinje bör uppställas att domkretsarna regelmässigt bör vara minst så stora att tre domare kan knytas till underrätten. Det kan emellertid enligt departementschefen komma att visa sig att tvådomardomsagor bör kunna förekomma i större utsträckning än vad som uttryckligen framgår av lagrådsremissen. Enligt 1 kap. 2 § i propositionens förslag till lag om ändring i rättegångsbalken skall tingsrätt ha minst tre lagfarna domare, eller med lagtextens ord: »I tingsrätt skola finnas lagman och rådmän». Emellertid föreslås också en

övergångsbestämmelse (punkt 4) som innebär, att Kungl. Maj:t skall kunna medge att det i viss tingsrätt tills vidare skall finnas endast lagman eller endast lagman och en rådman. — I frågan om mer än en underrätt skall förläggas till en ort anser departementschefen att hinder inte bör föreligga för en sådan anordning, om lokalfrågor eller andra praktiska förhållanden talar härför. Departementschefen framhåller att särskild hänsyn måste tas till lokalfrågorna vid beslut om domkretsindelningen i de enskilda fallen. — Rörande kommunindelningens betydelse för domkretsindelningen uttalar departementschefen bl. a. att de nya domkretsarna bör byggas upp på grundval av de kommuner som bildas efter hand som planerna för en ny kommunindelning förverkligas. Då domkretsreglering genomförs innan sammanläggning av kommunblocksdelarna har ägt rum bör man enligt departementschefen så långt det är möjligt ansluta domkretsens gränser till den kommunbildning som kan väntas i en framtid. Därvid bör kommunblocken i regel bevaras odelade inom domkretsarna. De kommunbildningar som nu kan förutses är enligt departementschefen inte sådana att det finns anledning att f. n. överväga att uppge sambandet mellan domkretsindelningen och kommunindelningen. — Gränserna för rättsväsendets olika verksamhetsområden bör enligt departementschefen överensstämja, men detta utesluter inte att man i särskilda fall får acceptera att indelningen inte kommer att helt sammanfalla. — I fråga om länsgränserna yttrar departementschefen att vissa smärre justeringar kan beräknas bli genomförda den 1 januari 1971, främst i de fall då kommunblock nu består av områden från flera län. Om det även efter sådana justeringar i speciella fall skulle visa sig att starka skäl talar för en domkretsbildning, som omfattar delar av olika län, bör det, anser departementschefen, inte vara uteslutet att även på denna grund ta upp fråga om jämkning av länsgränsen. — Departementschefen är i likhet med kommittén av den uppfattningen att reformen bör genomföras successivt. Planeringen bör enligt departementschefen inriktas på att reformen skall vara genomförd år 1975.

Till de nämnda allmänna riktlinjerna har departementschefen fogat en riktlinje för hur arbetet med indelningens närmare utformning bör bedrivas. Härom anför departementschefen följande. Arbetet bör ske på samma sätt som hittills, nämligen genom att särskilda utredningar görs beträffande de lokala förhållandena inom de domkretsar som berörs av en ifrågasatt ändring. Till utgångspunkt vid utredningarna bör lämpligen tas domstolskommitténs förslag till indelning, och undersökningarna bör inriktas på frågan om detta svarar mot vad som betingas av de lokala förhållandena eller om annan indelning inom det aktuella området bättre svarar mot bygdens struktur och behov. När utredningens förslag föreligger, bör berörda myndigheter och organisationer få tillfälle att yttra sig över det. Beredningen av frågorna om vilka utredningsuppdrag som skall lämnas vid olika tidpunkter, vilka regioner de skall avse och vem som skall utföra ut-

redningarna bör ankomma på en arbetsgrupp inom justitiedepartementet. Inom den gruppen bör också indelningsärendena efter slutförd utredning beredas. Samordning bör ske med den framtida indelningen i polisdistrikt och åklagardistrikt. För att ett genomförande av dessa indelningsändringar inte skall fördröjas, bör principiella ställningstaganden snarast ske beträffande de domkretsindelingsändringar som har samband med dem.

De i propositionen förordade riktlinjerna för den framtida domkretsindelningen har blivit föremål för yrkanden i flera av motionerna.

I motionerna I: 971 och II: 1144 yrkas avslag på propositionen i denna del och förordas att riksdagen uttalar sig till förmån för bibehållande av den nuvarande indelningen i dess huvuddrag. Motionärerna framhåller att den nuvarande domstolsorganisationens förtjänster framför allt ligger i den nära kontakten mellan domstolarna och den rättssökande allmänheten. De föreslagna ändringarna skulle enligt motionärerna medföra försämring av rättsvården och domstolarnas service gentemot allmänheten. Förslaget strider också mot de lokaliseringspolitiska strävanden som eljest präglar den aktuella samhällsplaneringen, anser motionärerna, och tillägger att det knappast finns något stöd för antagande att de stora domstolarna är effektivare än de mindre.

Enligt motionerna I: 993 och II: 1151, I: 994 och II: 1152, I: 998 och II: 1143, I: 999 och II: 1142 samt motionen II: 1148 bör huvudprincipen för domkretsindelningen vara att en domkrets regelmässigt bereder sysselsättning åt minst två domare.

I motionsparet I: 998 och II: 1143 anförs att några bärande skäl för en så allvarlig förändring i domkretsindelningen, som ett genomförande av propositionens förslag skulle innebära, inte har redovisats. Motionärerna uttalar vidare följande. Häradsrätterna och rådhusrätterna kan betraktas som likvärdiga från rättsvårdssynpunkt. Några ekonomiska skäl för den föreslagna domkretsindelningen kan inte redovisas. De fördelar av administrativ och organisatorisk art som åberopats för indelningsreformen, om man bortser från önskan att uppnå juristkollegial sammansättning, kan sammanfattas i önskemålen att lättare bemästra problem med domstolspersonalens ledighet i samband med sjukdom och semester. Det har enligt motionärerna inte visats att i detta hänseende svårigheter f. n. föreligger i mindre omfattning i de större domkretsarna än i de mindre. Även om den juristkollegiala sammansättningen godtas, behöver detta inte leda till så stora domkretsar som de föreslagna. Vid en normal domsaga blir det nämligen bara 10—20 mål om året som skall avgöras av juristkollegium och det kan inte vara rimligt att anpassa domkretsindelningen efter ett så ringa antal mål. Även om domkretsindelningen baseras på domkretsar som ger sysselsättning för mindre än tre domare kan juristkollegium lätt ordnas genom att domare från närliggande domsaga eller hovrätten deltar. Det kan också övervägas att äldste notarien i domsagan anlitas. Den föreslagna in-

delningen medför enligt motionärerna sämre service och ökade kostnader för cirka 500 000 invånare utan att påtagliga fördelar uppnås. Motionärerna framhåller också att ett av huvudmotiven för kommunindelningsreformen är att man skapar tillräckligt bärkraftiga enheter för fullgod kommunal och allmän service. Det är enligt motionärerna inte godtagbart att de nybildade kommunerna berövas den allmänna service som de skulle utgöra underlag för och ej heller att centralorterna utarmas, när i stället åtgärder borde vidtas för att förstärka dem.

Den återgivna argumentationen för tvådomarkretsar som huvudprincip återkommer helt eller delvis i de andra ovan nämnda motionerna. I flera av dem betonas särskilt starkt att domkretsindelningen bör tillgodose allmänhetens krav på service. I dessa motioner liksom i motionerna I: 1000 och II: 1147 föreslås också att endomarkretsar bör kunna inrättas när särskilda skäl härtill föreligger.

Enligt motionerna I: 1000 och II: 1147 bör riksdagen godta de i propositionen angivna principerna för domkretsindelningen men inte acceptera en så kraftig nedskärning av antalet domkretsar som föreslagits. Tvådomarkretsarna och tredomarkretsarna bör enligt motionärerna bli flera och organisationens tyngdpunkt bör inte förskjutas mot stora domkretsar, något som förslaget måste medföra till följd av den väntade befolkningsutvecklingen i de expanderande storstadsområdena. Motionärerna åberopar i detta sammanhang ett remissyttrande av justitiekanslern i vilket framhålls att önskemålet om elasticitet inte kunnat tillgodoses i de större domsagorna och att de kostnadsbesparingar som stora enheter medför är utan nämnvärd betydelse samtidigt som de är svåröverskådliga och tungarbetade i administrativt hänseende. Motionärerna tar vidare upp en tankegång som kommit till uttryck i lagrådets yttrande över förevarande lagförslag i det de, med tanke på mycket stora kommuner, ifrågasätter om på längre sikt det nuvarande sambandet mellan domkretsindelning och kommunindelning behöver vidmakthållas. Även från ekonomisk synpunkt kan enligt motionärerna invändningar resas mot en alltför omfattande omdaning av de allmänna underrätterna. En sådan medför nämligen i många fall att nybyggda och i varje fall ändamålsenliga domstolslokaler måste överges. Motionsparet I: 1000 och II: 1147 förordar till sist, i likhet med motionerna I: 971 och II: 1144 samt motionen II: 1148, att förslag till genomförande av ny domkretsindelning skall underställas riksdagen för yttrande.

Utskottets synpunkter

Tillkomsten av principförslaget rörande landets indelning i domkretsar har motiverats av att kommunindelningsreformens genomförande leder till att åtskilliga av de nuvarande domkretsarna bryts sönder och av att den nuvarande domkretsindelningen är otidsenlig. Revisionen av domkretsindelningen har därför inte ansetts böra begränsas till de på grund av kom-

munindelningsreformen ofrånkomliga justeringarna utan man har velat begagna tillfället att nu dra upp riktlinjerna för en framtida domkretsindelning, som på längre sikt kan påräknas bli ändamålsenlig.

Utskottet delar uppfattningen att grunderna för domkretsindelningen bör bli föremål för ställningstagande av riksdagen i likhet med vad som skedde före indelningarna i distrikt för polis-, åklagar- och exekutionsväsendet. Vad frågan gäller är alltså att ange vissa riktlinjer i stort för den framtida indelningen. Givetvis bör praktiska skäl som gör sig gällande i de särskilda fallen kunna föranleda avvikelser från riktlinjerna. Allmänhetens berättigade krav på god rättsvård och en fullgod service träder i förgrunden då det gäller att göra en lämplig indelning. Stor betydelse måste fästas vid samhörigheten geografiskt och i annat hänseende mellan olika orter och bygder, vid centralorternas uppgift att erbjuda kommunerna fullgod allmän service, vid kommunikationer och vid förutsättningarna över huvud taget för behövlig kontakt mellan domstolen och domkretsens olika delar. Utskottet fäster stor vikt vid uttalandena i propositionen om att alla ändringar i den judiciella indelningen skall föregås av särskilda utredningar beträffande de lokala förhållandena inom de domkretsar som berörs och vill betona att stor hänsyn bör tas till de synpunkter som från lokalt håll kan komma att anföras rörande bygdens behov från rättsvårdssynpunkt och i fråga om service. Ett sådant tillvägagångssätt medför självfallet att praktiska frågor kommer att inta en framskjuten plats vid bedömningarna men utesluter inte att grundläggande principer bör tas som utgångspunkter för arbetet med domkretsregleringarna.

Av de riktlinjer för domkretsindelningen som framlagts i propositionen har endast den som avser domkretsarnas storlek, rörande vilken flera motioner väckts, föranlett tvekan inom utskottet. Departementschefen har anfört att domstolar med bara två domare bör inrättas endast när särskilda skäl av lokal natur påkallar detta. Som framgår av det föregående fäster utskottet särskild vikt vid skäl av detta slag och anser, att hänsynstagande härtill kan leda till ett bibehållande av tvådomardomsagor i större utsträckning än departementschefen förutsatt och därmed även till ett högre antal domkretsar än kommittén föreslagit. Utskottet anser sålunda, att de av departementschefen angivna riktlinjerna bör tillämpas med stor försiktighet. Om en domstol med endast två domare är så belägen att en indragning av domstolen skulle påtagligt försämra den rättssökande allmänhetens krav på service eller eljest medföra väsentliga olägenheter för enskilda eller det allmänna bör undantag från principen göras. I sammanhanget bör även betonas att domsagokansli i centralort så långt möjligt bör bibehållas. Bland andra faktorer som bör kunna påverka avgörandet är avstånd och kommunikationer. Även lokalfrågorna bör tillmätas stor betydelse. Utskottet utgår från att Kungl. Maj:t efter de utredningar varom ovan nämnts noga överväger frågan och utnyttjar de möjligheter som finns

att bevara även domstolar med endast två domare. Skäl av nämnda slag kan enligt utskottet befinnas vara så starka att de motiverar bibehållande av domkrets som ger arbete för endast en domare. Med dessa jämkningar är utskottet berett att godta propositionens förslag i denna del. Om ändring i ovan angivna riktlinjer framdeles finnes motiverade bör frågan här om underställas riksdagens prövning. Utskottet återkommer i det följande till de möjligheter som erbjuds att anordna juristkollegium i de fall då domstolen sysselsätter mindre än tre domare.

Som nämnts inledningsvis är 1 kap. 2 § i förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken utformad så att i tingsrätt skall finnas en chefsdomare och minst två andra lagfarna domare. Utskottets ställningstagande i fråga om tvådomarkretsarna föranleder en jämkning av paragrafen så att däri i stället föreskrivs att i tingsrätt skall finnas en chefsdomare och en eller flera andra lagfarna domare. Punkt 4 i övergångsbestämmelserna bör jämkas till att avse endast enmansdomstolar. Till domarnas benämning återkommer utskottet senare.

Av det ovan sagda framgår att utskottet inte har någon erinran mot den i propositionen föreslagna principen att domkretsarna bör byggas upp med kommuner som minsta enheter. Utskottet vill dock inte underlåta att — med tanke på mycket stora kommuner — ifrågasätta huruvida på längre sikt det nuvarande sambandet mellan domkretsindelning och kommunindelning behöver vidmakthållas.

I några motioner har yrkats att förslag till ny domkretsindelning alltid skall underställas riksdagen för yttrande innan beslut fattas. Ett sådant förfarande strider mot den praxis som hittills tillämpats vid ändringar i den judiciella indelningen liksom mot vad som tillämpats i andra liknande sammanhang. Härtill kommer att ett tillmötesgående av motionärernas önskemål skulle kräva antingen proposition till riksdagen vid varje planerad indelningsändring eller utarbetande av ett förslag till ny indelning omfattande hela landet. Den senare lösningen skulle vara möjlig om genomförandet kunde ske samtidigt för hela landet. Som departementschefen framhållit är det emellertid av flera skäl — främst hänsyn till personalen och lokalförhållanden — fördelaktigt om genomförandet kan ske successivt. Utskottet kan därför ej ansluta sig till motionärernas förslag.

Utskottets ställningstagande innebär att utskottet i anledning av motionerna I: 993 och II: 1151, I: 994 och II: 1152, I: 998 och II: 1143, I: 999 och II: 1142 (punkt 2), I: 1000 och II: 1147 (punkt 1 a) samt II: 1148 (punkt 1 a) förordar vissa jämkningar i propositionens lagförslag. Övriga motionsyrkanden i ämnet, dvs. I: 971 och II: 1144, I: 1000 och II: 1147 (punkt 1 b) samt II: 1148 (punkt 1 b) bör avslås.

Enligt utskottet bör vad utskottet i det föregående anfört om domkretsindelningen givas Kungl. Maj:t till känna.

5. Tingsrättsdomarnas titlar

I propositionen föreslås att chefsdomaren i tingsrätt skall benämnas »lagman» och annan ordinarie domare »rådman». Häradshövdingtiteln bör enligt departementschefen trots dess långa tradition avskaffas eftersom en benämning som ansluter till häradet skulle vara främmande för större städer och den kan, anser departementschefen, f. ö. anses inadekvat redan nu eftersom den nuvarande domsagoindelningen inte ansluter sig till den gamla häradssindelningen. Departementschefen upplyser vidare att juristförbundet och häradshövding- och stadsdomareföreningen ansett benämningarna »lagman» och »rådman» vara godtagbara.

Titelfrågan har gjorts till föremål för motionsyrkanden. Enligt motionerna I: 992 samt II: 1140 bör benämningarna vara »häradshövding» och »tingsdomare». Motionärerna åberopar ett yttrande av tre av lagrådets ledamöter vari bl. a. anförts att det inte har visats övertygande skäl för att inte den för allmänheten välkända titeln häradshövding — som i vårt land torde äga hävd sedan 1200-talet — skulle bibehållas. Det framhålls också att man kan undgå den i propositionen för viss hovrättsdomare föreslagna nybildningen »hovrättslagman» om häradshövdingtiteln behålls. I fråga om valet mellan »rådman» och »tingsdomare» för övriga ordinarie domare i underrätt anförts att »tingsdomare» framstår som den mera träffande benämningen, eftersom den anknyter till att underrätten kallas tingsrätt. — I motionerna I: 1000 och II: 1147 yrkas att chefsdomaren skall benämnas »häradshövding». Till stöd härför anförts de nyss angivna skälen.

Utskottets synpunkter

Utskottet delar den uppfattning som kommit till uttryck i motionerna och förordar alltså att chefsdomare i underrätt benämns »häradshövding» och att annan ordinarie domare i underrätt kallas »tingsdomare».

Utskottets ställningstagande innebär att utskottet föreslår bifall till yrkandena i motionerna I: 992 (punkt 1), II: 1140 samt I: 1000 och II: 1147 (punkt 1 e) samt föranleder förslag till avslag å 2 kap. 3 § och ändringar i 1 kap. 2 § och punkt 4 i övergångsbestämmelserna i förslaget till lag om ändring i RB samt i 11 § och ikraftträdandebestämmelsen i förslaget till lag om ändring i statstjänstemannalagen.

6. Valbarhet till nämndeman

För valbarhet till nämndeman gäller f. n. en nedre åldersgräns om 25 år. Vidare är som valbarhetsvillkor föreskrivet att nämndeman inte får vara i konkurstillstånd. Bestämmelserna härom har visst samband med reglerna om valbarhet till riksdagsmannauppsdrag och kommunala förtroendeuppsdrag. Enligt beslutade ändringar i riksdagsordningen och kommunallag-

stiftningen skall nuvarande åldersgränser i denna lagstiftning ersättas med krav på att den som uppdraget avser är myndig, varjämte konkursvillkoret slopas. Beslut har också nyligen fattats om sänkning av myndighetsåldern till 20 år.

I propositionen föreslås att valbarhetsvillkoren för nämndeman, vilka återfinns i 4 kap. 6 § RB, ändras så att den nedre åldersgränsen och konkursvillkoret slopas.

I den vid riksdagens början väckta motionen II: 44 yrkas att nämnda åldersgräns ändras till 23 år. Det framgår av motionen att syftet är att åstadkomma enhetlighet i fråga om valbarhet till förtroendeuppdragen. Som nyss nämnts har ändringar beslutats i fråga om reglerna för riksdagsmannauppgifter och kommunala förtroendeuppdrag.

I motionerna I: 997 och II: 1150, I: 1000 och II: 1147, I: 992 samt II: 1148 förordas att gällande nedre åldersgräns behålls. Motionärerna anser att frågan om sänkning av åldergränsen för nämndemän inte kan ses isolerad utan bör bedömas i samband med kvalifikationsvillkoren för juridiskt utbildade domare, jurymän och särskilda ledamöter i vissa mål enligt sjölagen.

Utskottets synpunkter

I likhet med departementschefen anser utskottet att det saknas skäl att ha andra valbarhetsvillkor för nämndemän än för riksdagsmän och kommunala förtroendemän. Att valet av nämndemän ombesörjs av kommunernas fullmäktige utgör enligt utskottet tillräcklig garanti för att sådana utses som anses lämpade för uppdraget. Utskottet tillstyrker således propositionens förslag rörande valbarhetsvillkoren. De i ämnet väckta yrkandena i motionerna I: 997 och II: 1150, I: 1000 och II: 1147 (punkt 1 f), I: 992 (punkt 3), II: 1148 (punkt 1 f) och II: 44 bör således avslås.

7. Antalet nämndemän i tingsrätt

Enligt propositionen skall hovrätten efter tingsrättens hörande bestämma hur många nämndemän som skall finnas i domsagan. Nämnden skall bestå av fyra nämndemän, men i mål där huvudförhandlingen kan beräknas pågå mer än två dagar får fem nämndemän delta. Om nämndeman får förfall sedan huvudförhandling påbörjats är rätten domför med tre nämndemän. Den nuvarande ordningen med två olika nämndsammansättningar i brottmål avskaffas.

Frågan om hur många som skall sitta i nämnden behandlas i flera motioner.

Enligt motionerna I: 996 och II: 1145 samt I: 1001 och II: 1149 är den i propositionen föreslagna begränsningen av antalet för stor, särskilt med hänsyn till rättsskipningen i grövre brottmål. Nämnden bör enligt motio-

närerna bestå av fem eller sex nämndemän. Hur många som skall delta bör få avgöras med hänsyn till omständigheterna, t. ex. huvudförhandlingens längd och tillgången på nämndemän.

I motionerna I: 1000 och II: 1147 förordas att i nämnden skall sitta minst fem och högst sju nämndemän. Enligt motionen II: 1148 bör sju nämndemän alltid delta. En kraftig nedskärning av antalet nämndemän i förening med vidgning av domkretsarna innebär enligt motionärerna att kravet på att nämnden skall vara allsidigt sammansatt inte kan upprätthållas.

Enligt motionen II: 1141 har något avgörande skäl inte anförts för att antalet nämndemän skall vara lägre än vad som föreslogs under remissbehandlingen av stadsdomstolsutredningens betänkande SOU 1961: 6. En lämplig avvägning är enligt motionären att antalet bestäms till fem. Om förfall inträffar för nämndeman sedan huvudförhandling påbörjats bör dock rätten vara domför med fyra i nämnden.

Utskottets synpunkter

Utskottet, som i det föregående närmare utvecklat sin syn på betydelsen av att nämnd deltar i rättsskipningen, kan i allt väsentligt instämma i de skäl som departementschefen anført till stöd för förslaget rörande nämndens storlek. Förslaget i 1 kap. 4 § RB bör dock enligt utskottet i överensstämmelse med motionen II: 1141 (punkt 1 i hemställan) jämkas något så att nämnden i regel har fem ledamöter. Om förfall för nämndeman inträffar sedan huvudförhandling påbörjats bör dock rätten vara domför med fyra i nämnden.

Utskottets ställningstagande innebär att utskottet föreslår att övriga motioner avslås i motsvarande del och vad beträffar den därmed intimt förknippade frågan om nämndens rösträtt, dvs. I: 996 och II: 1145 (punkterna 1 och 2), I: 1001 och II: 1149 (fjärde och femte att-satserna), I: 1000 och II: 1147 (punkt 1 c och d) samt II: 1148 (punkt 1 c och e).

8. Nämndens rösträtt

Enligt nuvarande omröstningsregler gäller nämndens mening framför ordförandens endast om alla i nämnden eller, då i nämnden sitter flera än sju, minst sju är ense om skälen och slutet. I andra fall gäller ordförandens mening. Nämnden har sålunda s. k. kollektiv rösträtt.

I propositionen föreslås att nämndens mening skall gälla framför ordförandens om minst tre nämndemän eller, när fem deltar, minst fyra av dem är ense om skälen och slutet.

I motionen II: 1141, vari som ovan närmare utvecklats yrkas att nämnden skall bestå av fem eller fyra ledamöter — vilket förslag överensstämmer med utskottets uppfattning — förordas att den mening skall gälla, som omfattas av mer än hälften av rättens ledamöter, och att den mening, som ordföranden omfattar, skall gälla vid lika röstetal. Det har inte ifrågasatts att kravet på enighet om såväl skäl som slut skulle frångås.

Utskottets synpunkter

Departementschefen har i propositionen (s. 197—201) ingående diskuterat nämndens rösträtt från olika utgångspunkter. Utskottet kan i allt väsentligt instämma i vad sålunda anförts och anser följaktligen att omröstningsreglerna för nämnd i tingsrätt bör utformas på den kollektiva omröstningsformens grund men med sådant reellt innehåll att man i det praktiskt mest betydelsefulla fallet — att två meningar står mot varandra — når samma resultat som om individuell rösträtt hade gällt. Den i motionen II: 1141 föreslagna regeln, som förefaller tilltalande vid första påseendet, innebär i likhet med propositionens förslag att ordförandens mening vinner vid ställningen 3—3 men förlorar vid 2—4. Konstruktionen i motionen föder emellertid problem med hänsyn bl. a. till det straffrättsliga påföljds-systemets utformning och skulle nödvändiggöra invecklade och svårtillämpade röstregler med åtföljande stora risker för att fel begås.

I enlighet med det sagda förordar utskottet att omröstningsreglerna ges det innehållet att nämndens mening gäller framför ordförandens om i femmansnämnden minst fyra och i fyramansnämnden minst tre är ense om skälen och slutet. Med hänsyn till utskottets ställningstagande i fråga om antalet nämndemän i tingsrätt bör omröstningsreglerna jämkas något i förhållande till propositionens förslag. En jämkning föranleds också i förslaget till ändrad lydelse av 97 § militära rättegångslagen. Motionen II: 1141 bör avslås såvitt rör omröstningsreglerna (punkt 2 i hemställan).

9. Ordningen för tingsrätts ordinarie sammanträden

Avfattningen av propositionens förslag till 1 kap. 6 § RB (se ovan s. 5) kritiserar i motionen I: 992. Enligt motionen bör ordet »årligen» i paragrafens första punkt utgå eftersom ordet saknar funktion. Andra punkten bör också uteslutas enligt motionen, enär ferier i egentlig mening inte förekommer för domstolens personal.

Utskottets synpunkter

Avfattningen av paragrafens första punkt innebär att allmänna ting hålls på bestämda, årligen återkommande tider. Ordet »ferier» i andra punkten avser rättsferier, som har sitt egentliga ursprung i äldre tiders arbetsförhållanden i domsagorna och indelningen i vårting och höstting. Rättsferierna har senare fått betydelse från allmänna synpunkter. Det har visat sig möta svårigheter att särskilt under högsommaren samla parter, ombud och vittnen till rättegång. Genom rättsferierna underlättas för domarna och övrig domarpersonal att ta ut semester och ombesörja tjänsteåligganden, som måst anstå. För rådhusrätternas del infördes rättsferier så sent som den 1 januari 1965. — Utskottet har för sin del ingen erinran mot den i propositionen föreslagna avfattningen av 1 kap. 6 § RB och anser därför att motionen I: 992 bör avslås i motsvarande del (punkt 2 i hemställan).

10. Utvidgad tjänstgöringsskyldighet för underrättsdomare m. fl.

Enligt huvudregeln i 11 § första stycket statstjänstemannalagen i dess nuvarande lydelse är tjänsteman skyldig att utöva annan statlig tjänst enligt bestämmelser som Kungl. Maj:t meddelar. Från denna huvudregel görs det undantaget att innehavare av ordinarie domartjänst är skyldig att utöva endast jämställd eller högre domartjänst vid den domstol han tillhör. I propositionens förslag till lag om ändrad lydelse av 11 § statstjänstemannalagen görs en viss begränsning av undantagets räckvidd. Sålunda skall annan ordinarie underrättsdomare än chefsdomare i tingsrätt vara skyldig att dessutom tjänstgöra som ledamot i annan underrätt inom samma hovrättsområde vid handläggning för vilken krävs flera lagfarna domare än en. Sådan tjänstgöringsskyldighet skall också åläggas ordinarie vattenrättsdomare. Ordinarie vattenrättsingenjör, som f. n. enligt 11 kap. 3 § vattenlagen kan åläggas att tjänstgöra vid mer än en vattendomstol, föreslås bli skyldig att tjänstgöra som teknisk ledamot i fastighetsdomstol.

I motionen I: 992 yrkas avslag på propositionen i denna del. Enligt motionärerna är den gällande principen att innehavare av ordinarie domartjänst är skyldig att utöva endast jämställd eller högre domartjänst vid den domstol han tillhör av väsentlig betydelse för domarkårens oavhängighet och några vägande skäl för att i detta sammanhang genombryta denna princip föreligger inte. Motionärerna anser att tjänstgöring utanför den egna domstolen säkerligen skulle kunna ordnas på frivillighetens väg. Det framhålls också att icke-ordinarie domare, t. ex. hovrättsassessorerna, är skyldiga att tjänstgöra utom den egna domstolen. Vidare anmärker motionärerna att chefsdomare vid vattendomstol inte undantagits från utvidgningen av tjänstgöringsskyldigheten.

Departementschefen anför till stöd för förslaget i vad avser domarnas tjänstgöringsskyldighet bl. a. följande.

När det gäller att tillämpa de nya domförhetsreglerna i tvistemål, är det uppenbart att man i stor utsträckning får lita till icke-ordinarie domare. Med hänsyn till de krav som måste uppställas på den juristkollegiala sammansättningen — — — torde det emellertid bli nödvändigt att i åtskilliga fall ta i anspråk också ordinarie underrättsdomare från annan underrätt än den där målet handläggs. Säkerligen kan man därvid räkna med att på frivillighetens väg få till stånd arrangemang, som innebär att domare vid vissa underrätter står till förfogande för tillfällig tjänstgöring i annan underrätt som finns i närheten. Emellertid synes man inte kunna utgå utslutande från att sådana arrangemang kommer till stånd. Underrättsorganisationen och lagstiftningen bör vara utformade så, att formella garantier föreligger för att den i RB föreskrivna sammansättningen i tvistemål alltid skall kunna åstadkommas och då i princip med ordinarie domare. RB utgår

nämligen principiellt från grundsatsen att de dömande uppgifterna vilar på ordinarie domare. Vid övervägande av en reglering av frågan om underdomares skyldighet att tjänstgöra i annan underrätt än den egna synes man böra lämna de allmänna underrätternas chefsdomare åsido. Det förhållandet att en domare är chef för en domstol gör att det inte vore naturligt, om han skulle vara skyldig att tjänstgöra också vid annan likvärdig domstol och därvid, låt vara rent formellt, stå under annans administrativa chefskap. Det är därför främst nuvarande tingsdomare och rådmän som bör komma i fråga när det gäller sådan tjänstgöring vid annan domstol som inte kommer till stånd på frivillighetens grund. — — — Det bör betonas, att här inte är fråga om förflyttning utan endast om en viss vidgning av tjänstgöringsskyldigheten. I sak kan verkningarna av den vidgade tjänstgöringsskyldigheten närmast jämföras med läget när en domstol genom omreglering får större domkrets med ett eller flera nya tingsställen. — Den vidgade tjänstgöringsskyldigheten bör av praktiska skäl i första hand gälla domstol med gemensam eller närbelägen kansliort. Någon skyldighet att tjänstgöra i domsaga inom annat hovrättsområde bör inte komma i fråga. Det torde få ankomma på hovrätterna att sörja för att den tjänstgöringsskyldighet vid annan domstol som kan komma att åvila ifrågavarande underrättsdomare planeras på sådant sätt att minsta möjliga olägenhet åsamkas de tjänstemän som behöver fullgöra sitt arbete på olika orter. — Det bör understrykas att de problem i organisatoriskt hänseende som övergångsvis kan uppkomma när det gäller att bilda juristkollegium i en- eller tvådomardomsagor inte bör ges alltför stora proportioner. I dessa domsagor förekommer förhållandevis få tvistemål som går till särskild huvudförhandling. Under år 1966 avgjordes i endomardomsagor i medeltal endast 13 tvistemål per domsaga efter särskild huvudförhandling. I några domsagor förekom endast någon eller några enstaka särskilda huvudförhandlingar i tvistemål. I tvådomardomsagorna avgjordes i medeltal 25 tvistemål efter sådan förhandling. I sammanhanget bör vidare beaktas att det inte sällan torde finnas möjligheter att samordna två eller flera särskilda huvudförhandlingar så att de hålls samma dag. Vad angår sådana ärenden som kräver förhandling inför juristkollegium synes också finnas goda möjligheter att förlägga förhandlingen till dag då huvudförhandling för tvistemål är planerad. Ärenden som skall prövas av juristkollegium utan förhandling torde i viss utsträckning kunna avgöras efter cirkulation, liksom f. n. förekommer i rådhusrätterna. — — — I det föregående har endast behandlats att tingsdomare och rådmän kommer att bli berörda av den föreslagna skyldigheten. Emellertid bör samma ordning i princip gälla beträffande vattenrättsdomarna, i första hand för tjänstgöring i fastighetsdomstol. Den föreslagna bestämmelsen bör därför avfattas så, att även vattenrättsdomarna omfattas. Självfallet bör för dem gälla samma lokala begränsning av tjänstgö-

tingsområdet som för övriga. Uttrycket hovrättsområde åsyftar alltså i deras fall inte vattenöverdomstolens domkrets. Vem som skall besluta i fråga om vattenrättsdomares tjänstgöring i här avsedda fall får övervägas i senare sammanhang.

Utskottets synpunkter

Utskottet delar departementschefens uppfattning att den juristkollegiala sammansättningen bör garanteras genom bestämmelser i lagstiftningen så att det blir möjligt att tillämpa de nya domförhetsreglerna i tvistemål även vid underrätter där det finns för få lagfarna domare för att domfört antal skall uppnås. Möjligheten att för sådant ändamål anlita ordinarie domare, vars tjänst inte är förenad med skyldighet att tjänstgöra vid annan domstol än den egna, bör dock tas i anspråk endast när annan godtagbar lösning av domförhetsproblemet inte står till buds i det enskilda fallet. Den nya bestämmelsen bör enligt utskottet beträffande ordinarie vattenrättsdomare, som är administrativ chef i vattendomstol, tillämpas med särskild varsamhet och endast då starka skäl föreligger.

På grund av det anförda och då utskottet ej haft något att erinra mot förslaget i övrigt vill utskottet tillstyrka bifall till propositionen i denna del och alltså föreslå att motionen I: 992 avslås såvitt rör punkt 4 i hemställan.

11. Fastighetsdomstols sammansättning

Utskottets synpunkter

Propositionens lagförslag har från utskottets sida föranlett erinran endast i ett avseende, nämligen beträffande utformningen av 4 §. Enligt första stycket i denna paragraf är fastighetsdomstol domför utan nämndemännen vid måls avgörande utan huvudförhandling samt vid annan handläggning som ej sker vid huvudförhandling eller syn på stället. Enligt andra stycket får åtgärd som avser endast måls beredande i den omfattning Konungen bestämmer vidtas av lagfaren eller teknisk ledamot i fastighetsdomstolen eller av tjänsteman vid underrätten. — Bestämmelserna i 4 § innebär att ett mål inte kan avskrivas och en stämningsansökan inte avvisas om inte de två lagfarna ledamöterna och den tekniske ledamoten deltar. Samma uppsättning krävs också t. ex. för prövning huruvida talan rätteligen fullföljts. Detta system förefaller att bli tungrott. Utskottet vill därför förorda att första stycket får ett tillägg av innehåll att fastighetsdomstol i de där avsedda fallen är domför med en lagfaren ledamot i den omfattning Konungen bestämmer.

Ovan icke särskilt nämnda, av Kungl. Maj:t framlagda lagförslag har från utskottets sida icke föränlett annat än förslag till smärre jämkningar, som nödvändiggörs av utskottets ställningstaganden i det föregående.

12. Utskottets hemställan

Utskottet hemställer, att riksdagen

Beträffande enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

A. antager det genom förevarande proposition, nr 44, framlagda förslaget till ändring i 1 kap. 1 § rättegångsbalken;

Beträffande tingsrättsdomarnas titlar

B. med avslag å *dels* propositionens förslag att chefsdomare i tingsrätt skall benämnas »lagman» och annan ordinarie domare i tingsrätt »rådman», *dels* propositionens förslag till ändrad lydelse av 2 kap. 3 § rättegångsbalken, bifaller förslaget i motionerna I: 1000 och II: 1147 punkt 1 e, I: 992 punkt 1 samt II: 1140 att chefsdomaren skall benämnas »häradshövding» och annan ordinarie domare »tingsdomare»;

Beträffande domkretsindelningen

C. med avslag å motionerna I: 971 och II: 1144, I: 1000 och II: 1147 punkt 1 b samt II: 1148 punkt 1 b godkänner i propositionen förordade riktlinjer för den framtida domkretsindelningen och i anledning av motionerna I: 993 och II: 1151, I: 994 och II: 1152, I: 998 och II: 1143, I: 999 och II: 1142 punkt 2, I: 1000 och II: 1147 punkt 1 a samt II: 1148 punkt 1 a i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening giver till känna vad utskottet i avsnittet »Utskottets synpunkter» på s. 45—47 anfört om domkretsindelningen;

D. 1. — under förutsättning av bifall till utskottets hemställan under B. ovan — i anledning av motionerna I: 993 och II: 1151, I: 994 och II: 1152, I: 998 och II: 1143, I: 999 och II: 1142 punkt 2, I: 1000 och II: 1147 punkt 1 a samt II: 1148 punkt 1 a, antager 1 kap. 2 § och punkt 4 i övergångsbestämmelserna i förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken med de ändringar att bestämmelserna erhåller nedan angivna, såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse.

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

2 §.

I tingsrätt skola finnas *lagman*
och *rådmän*. De skola vara lagfarna.

I tingsrätt skola finnas *häradshövding*
och *en eller flera tingsdomare*. De skola vara lagfarna.

Tingsrätt må ————— i avdelningar.

Vid tingsrätt ————— bestämda tider.

(Kungl. Maj:ts förslag)

4. Utan hinder av 1 kap. 2 § första stycket första punkten i dess nya lydelse får i de tingsrätter Konungen bestämmer *tills vidare* finnas endast *lagman eller endast lagman och en rådmän*.

D. 2. — under förutsättning av bifall till propositionens förslag att chefsdomare i tingsrätt skall benämnas »lagman» och annan ordinarie domare i tingsrätt »rådmän» — i anledning av — — — (lika med D. 1. ovan) — — — betecknade lydelse.

(Kungl. Maj:ts förslag)

I tingsrätt skola finnas lagman och rådmän. De skola vara lagfarna.

Tingsrätt må — — — — — i avdelningar.

Vid tingsrätt — — — — — bestämda tider.

4. Utan hinder av 1 kap. 2 § första stycket första punkten i dess nya lydelse får i de tingsrätter Konungen bestämmer *tills vidare* finnas endast *lagman eller endast lagman och en rådmän*.

(Utskottets förslag)

4. Utan hinder av 1 kap. 2 § första stycket första punkten i dess nya lydelse får i de tingsrätter Konungen bestämmer finnas endast *häradshövding*.

(Utskottets förslag)

2 §.

I tingsrätt skola finnas lagman och *en eller flera* rådmän. De skola vara lagfarna.

4. Utan hinder av 1 kap. 2 § första stycket första punkten i dess nya lydelse får i de tingsrätter Konungen bestämmer finnas endast *lagman*.

Beträffande utvidgad tjänstgöringsskyldighet för underrättsdomare m. fl.

E. 1. — under förutsättning av bifall till utskottets hemställan under B. ovan såvitt avser chefsdomare — med avslag å motionen I: 992 punkt 4, för sin del antager förslaget till lag om ändring i statstjänstemannalagen med de ändringar att bestämmelserna erhåller nedan angivna, såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse.

(Kungl. Maj:ts förslag)

Tjänsteman är skyldig att utöva annan statlig tjänst enligt bestämmelser som Konungen meddelar.

Innehavare av ordinarie domartjänst är icke skyldig att utöva annan statlig tjänst än jämställd eller högre domartjänst vid den domstol han tillhör. Annan ordinarie underrättsdomare än *lagman* är dock skyl-

(Utskottets förslag)

11 §.

Tjänsteman är skyldig att utöva annan statlig tjänst enligt bestämmelser som Konungen meddelar.

Innehavare av ordinarie domartjänst är icke skyldig att utöva annan statlig tjänst än jämställd eller högre domartjänst vid den domstol han tillhör. Annan ordinarie underrättsdomare än *häradshövding* är

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

dig att dessutom tjänstgöra som ledamot i annan underrätt inom samma hovrättsområde vid handläggning för vilken kräves flera lagfarna domare än en. Sådan tjänstgöringskyldighet åligger också ordinarie vattenrättsdomare. Ordinarie vattenrättsingenjör är skyldig att tjänstgöra som teknisk ledamot i fastighetsdomstol.

dock skyldig att dessutom tjänstgöra som ledamot i annan underrätt inom samma hovrättsområde vid handläggning för vilken kräves flera lagfarna domare än en. Sådan tjänstgöringskyldighet åligger också ordinarie vattenrättsdomare. Ordinarie vattenrättsingenjör är skyldig att tjänstgöra som teknisk ledamot i fastighetsdomstol.

I den — — — — — skäl föreligga.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att de nya bestämmelserna skall gälla från tidigare tidpunkt beträffande domare i viss underrätt eller vattendomstol. I sådant fall skall det undantag som enligt 11 § andra stycket andra punkten gäller i fråga om *lagman avse även häradshövding och borgmästare*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att de nya bestämmelserna skall gälla från tidigare tidpunkt beträffande domare i viss underrätt eller vattendomstol. I sådant fall skall det undantag som enligt 11 § andra stycket andra punkten gäller i fråga om *häradshövding avse även borgmästare*.

E. 2. — under förutsättning av bifall till propositionens förslag att chefsdomare i tingsrätt skall benämnas »lagman» — med avslag å motionen I: 992 punkt 4, antager förslaget till lag om ändring i statstjänstemannalagen;

Beträffande underrätts sammansättning vid handläggning av tvistemål och domstolsärenden m. m.

F. Med avslag å motionerna I: 995 och II: 1146, I: 996 och II: 1145 punkt 2, I: 999 och II: 1142 punkt 1, I: 1000 och II: 1147 punkt 1 d, I: 1001 och II: 1149 andra, tredje och femte att-satserna samt II: 1148 punkt 1 d och e.

dels antager propositionens förslag till ändrad lydelse av 1 kap. 3 och 8 §§, 16 kap. 1, 3 och 4 §§, 17 kap. 9 § och 29 kap. 6 § rättegångsbalken samt om upphävande av 16 kap. 7 § samma balk,

dels för sin del antager propositionens förslag till ändrad lydelse av 29 kap. 3 § rättegångsbalken med den ändring att lagrummet erhåller nedan angivna, såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse.

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

3 §.

Yppas, då nämnd har säte i rätten, annan mening än ordförandens och förena sig minst *tre* eller, då i nämnden äro *fem*, minst fyra nämndemän om skälen och slutet, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

Vid omröstning, — — — — — dem ordförandens.

Om omröstning — — — — — 7 §.

Yppas, då nämnd har säte i rätten, annan mening än ordförandens och förena sig minst *fyra* eller, då i nämnden äro *endast fyra*, minst *tre* nämndemän om skälen och slutet, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

dels för sin del antager propositionens förslag till lag om ändring i föräldrabalken med de ändringar att lagen erhåller nedan angiven lydelse.

Lag**om ändring i föräldrabalken**

Härigenom förordnas i fråga om 20 kap. föräldrabalken, *dels* att nuvarande 36—40 §§ skall betecknas 37—41 §§, *dels* att den nya 41 § skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges, *dels* att i kapitlet skall införas en ny paragraf, 36 §, av nedan angiven lydelse.

20 KAP.

36 §.

I mål om äktenskaplig börd, faderskap till barn utom äktenskap, barns egenskap av trolovningsbarn, vårdnad, umgängesrätt, underhåll och omyn-dighetsförklaring eller dess hävande äger vad som föreskrives i 15 kap. 29 och 30 §§ giftermålsbalken motsvarande tillämpning.

41 §.

Över hovrättens beslut i fråga som avses i 40 § må klagan ej föras. Samma lag vare med avseende å ärende som först handlagts av överförmyndaren.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att de nya bestämmelserna skall gälla från tidigare tidpunkt, varvid förordnandet får begränsas till viss eller vissa underrätter.

Vid handläggning, som påbörjats före lagens ikraftträdande och för vilken enligt äldre bestämmelser kräves flera domare än en, samt vid överlägg-

ning och omröstning i anslutning till sådan handläggning skall äldre bestämmelser om rättens sammansättning och om omröstning alltjämt gälla.

dels för sin del antager propositionens förslag till lag om ändring i giftermålsbalken med de ändringar att lagen erhåller nedan angiven lydelse.

Lag om ändring i giftermålsbalken

Härigenom förordnas i fråga om 15 kap. giftermålsbalken, *dels* att nuvarande 29 och 30 §§ skall betecknas 31 respektive 32 §§, *dels* att i kapitlet skall införas två nya paragrafer, 29 och 30 §§, av nedan angiven lydelse.

15 KAP.

29 §.

I äktenskapsmål, boskillnadsmål, mål rörande bodelning och mål om underhåll eller skadestånd som avses i denna balk skall underrätt vid handläggning, som enligt vad eljest är föreskrivet skall ske med tre eller fyra lagfarna domare, bestå av en lagfaren domare och nämnd. Vad nu sagts gäller även annat mål som handlägges i samma rättegång.

30 §.

Har nämnd säte i rätten, skola i nämnden sitta nämndemän till det antal som föreskrives i 1 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken. I sådant fall skola vidare följande avvikelser gälla från vad som eljest är föreskrivet om överläggning och omröstning i tvistemål.

Ordföranden skall vid överläggningen framställa saken och vad lag stadgar därom.

Vid omröstning skall ordföranden först säga sin mening och därefter inhämta nämndens.

Yppas annan mening än ordförandens och förena sig minst fyra eller, då i nämnden äro endast fyra, minst tre nämndemän om skälen och slutet, gäller nämndens mening. I annat fall gäller ordförandens mening.

Har nämnden bestämt rättens avgörande, svarar för detta envar nämndeman, som med sin röst bidragit därtill.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att de nya bestämmelserna skall gälla från tidigare tidpunkt, varvid förordnandet får begränsas till viss eller vissa underrätter.

Vid handläggning, som påbörjats före lagens ikraftträdande och för vilken enligt äldre bestämmelser kräves flera domare än en, samt vid överläggning

och omröstning i anslutning till sådan handläggning skall äldre bestämmelser om rättens sammansättning och om omröstning alljämt gälla.

dels för sin del antager propositionens förslag till lag om ändring i lagen om handläggning av domstolsärenden med de ändringar att lagen erhåller nedan angiven lydelse.

Lag

om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden

Härigenom förordnas, *dels* att 8 § lagen den 20 december 1946 om handläggning av domstolsärenden skall upphöra att gälla, *dels* att 6 § samma lag skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

6 §.

Underrätt är vid handläggning av ärende domför med en lagfaren domare, om ej annat följer av vad som föreskrives nedan i denna paragraf.

Vid annan handläggning än som sägs i 3 eller 4 § skall rätten hava den sammansättning som anges i tredje stycket,

om ärendet är tvistigt,

om eljest särskild anledning föreligger därtill, eller

om ärendet angår

1. samtycke till hävande av tjänste- eller arbetsavtal som barn ingått, medgivande till äktenskap enligt 2 kap. 4 § giftermålsbalken eller till åtgärd beträffande makars egendom enligt 5 kap. 14 § eller 6 kap. 6 § nämnda balk eller förordnande angående sådan egendoms förvaltning i andra fall,

2. talan mot överförmyndares beslut,

3. nedsättning av bolags aktiekapital eller grundfond, tillstånd till vinstutdelning i bolag, skyldighet för bolag eller förening att träda i likvidation, förordnande eller entledigande av likvidator eller tillstånd till försäljning av egendom under likvidation eller till fusion,

4. förvaltning av stiftelse,

5. underställning av delägares beslut eller meddelande av särskilda föreskrifter angående god mans förvaltning enligt lagen om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfällda ägor och rättigheter, eller

6. tillstånd till viss förvaltningsåtgärd i annat fall än som avses ovan i detta stycke.

I fall som avses i andra stycket skall rätten bestå av en lagfaren domare och nämnd, när ärendet skall prövas enligt giftermålsbalken eller föräldrabalken, samt eljest av minst tre och högst fyra lagfarna domare. Har nämnd säte i rätten äger 15 kap. 29 och 30 §§ giftermålsbalken motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att de nya bestämmelserna helt eller delvis skall gälla från tidigare tidpunkt, varvid förordnandet får begränsas till viss eller vissa underrätter.

Vid handläggning, som påbörjats före lagens ikraftträdande och för vilken enligt äldre bestämmelser kräves flera domare än en, samt vid överläggning och omröstning i anslutning till sådan handläggning skall äldre bestämmelser om rättens sammansättning och om omröstning alltjämt gälla.

Har underrätt mindre än tre ordinarie lagfarna domare, får rätten be-
träffande visst ärende förordna att handläggning, som enligt 6 § i dess nya lydelse skall ske med tre eller fyra lagfarna domare, i stället skall ombesörjas av en lagfaren domare och nämnd. I sådant fall äger 15 kap. 30 § giftermålsbalken motsvarande tillämpning.

dels för sin del antager propositionens förslag till lag om ändring i militära rättegångslagen med den ändring att 97 § erhåller nedan angivna, såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse.

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

97 §.

Beträffande överläggning och omröstning i krigsrätt i militärt tvistemål äga 29 kap. 1 § andra stycket och 3 § första stycket samt 30 kap. 7 § första stycket andra punkten rättegångsbalken motsvarande tillämpning.

Yppas, då nämnd har säte i krigsrätt, annan mening än ordförandens och äro alla i nämnden ense om skälen och slutet, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

I militärt tvistemål skall i övrigt beträffande krigsrätts överläggning och omröstning 29 kap. 1 § andra stycket och 30 kap. 7 § första stycket andra punkten rättegångsbalken äga motsvarande tillämpning.

dels ock för sin del antager propositionens förslag till lag om ändring i lagen om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption med den ändring att 5 kap. 4 § erhåller nedan angivna, såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse.

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

4 §.

Skall i visst fall svensk lag ej äga tillämpning beträffande omyndighetsförklaring av någon, som vistas här i riket, eller är ännu ej utrett, om det skall ske, äge likväl rätten, om dröjsmål uppenbarligen skulle

Skall i visst fall svensk lag ej äga tillämpning beträffande omyndighetsförklaring av någon, som vistas här i riket, eller är ännu ej utrett, om det skall ske, äge likväl rätten, om dröjsmål uppenbarligen skulle

(Kungl. Maj:ts förslag)

medföra fara, förordna, att han skall vara omyndig under tiden intill dess vård om hans angelägenheter anordnats i enlighet med lagen i hans hemland eller rätten meddelat dom, så ock för samma tid förordna förmyndare. I avseende å förordnande, varom nu är sagt, skall vad i 20 kap. 20 §, 26 § andra stycket och 41 § föräldrabalken är stadgat äga motsvarande tillämpning.

Är förmynderskap — — — omyndiges angelägenheter.

(Utskottets förslag)

medföra fara, förordna, att han skall vara omyndig under tiden intill dess vård om hans angelägenheter anordnats i enlighet med lagen i hans hemland eller rätten meddelat dom, så ock för samma tid förordna förmyndare. I avseende å förordnande, varom nu är sagt, skall vad i 20 kap. 20 §, 26 § andra stycket och 40 § föräldrabalken är stadgat äga motsvarande tillämpning.

Beträffande antalet nämndemän i tingsrätt

G. med avslag å motionerna I: 996 och II: 1145 punkt 1, I: 1000 och II: 1147 punkt 1 c, I: 1001 och II: 1149 fjärde att-satsen samt II: 1148 punkt 1 c, bifaller motionen II: 1141 punkt 1 och i följd därav för sin del antager 1 kap. 4 § i förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken med den ändring att lagrummet erhåller nedan angivna, såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse.

*(Kungl. Maj:ts förslag)**(Utskottets förslag)*

4 §.

I domsaga — — — — — hörande bestämmer.

I nämnd skola sitta *fyra* nämndemän. *I mål, vari huvudförhandlingen kan beräknas taga mer än två dagar i anspråk, må dock fem sitta i nämnden.* Inträffar förfall för nämndeman sedan huvudförhandling påbörjats, är rätten domför med *tre* i nämnden.

Tingsrätten fördelar — — — — — med dem.

I nämnd skola sitta *fem* nämndemän. Inträffar förfall för nämndeman sedan huvudförhandling påbörjats, är rätten domför med *fyra* i nämnden.

Beträffande ordningen för tingsrätts ordinarie sammanträden

H. med avslag å motionen I: 992 punkt 2 antager 1 kap. 6 § i förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken;

Beträffande valbarhet till nämndeman

J. med avslag å motionerna I: 997 och II: 1150, I: 1000 och II: 1147 punkt 1 f, I: 992 punkt 3, II: 44 samt II: 1148 punkt 1 f, antager 4 kap. 6 § i förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken;

Beträffande propositionens förslag till lag om ändring i rättegångsbalken i övrigt

K. antager propositionens förslag till lag om ändring i rättegångsbalken i övrigt;

Beträffande fastighetsdomstols sammansättning

L. antager det genom propositionen framlagda förslaget till lag om fastighetsdomstol med den ändring att 4 § erhåller nedan angivna, såsom *utskottets förslag* beleaveknade lydelse;

(Kungl. Maj:s förslag)

(Utskottets förslag)

4 §.

Vid måls avgörande utan huvudförhandling samt vid annan handläggning som ej sker vid huvudförhandling eller syn på stället är fastighetsdomstol domför utan nämndemännen.

Vid måls avgörande utan huvudförhandling samt vid annan handläggning som ej sker vid huvudförhandling eller syn på stället är fastighetsdomstol domför utan nämndemännen *eller, i den omfattning Konungen bestämmer, med en lagfaren ledamot.*

Åtgärd som — — — — — vid underrätten.

Beträffande propositionen i övrigt

M. antager de genom propositionen framlagda lagförslagen i övrigt.

Stockholm den 20 maj 1969

På första lagutskottets vägnar:

ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Alexanderson (fp), Erik Svedberg (s), fröken Mattson (s)*, herrar Schött (m), Helge Karlsson (s), Oscar Carlsson (s), Ernulf (fp)* och Ferdinand Nilsson (cp);

från andra kammaren: fru Löfqvist (s), fröken Bergegren (s), herr Martinsson (s), fru Kristensson (m), herrar Larsson i Norderön (cp), Hansson i Piteå (s), fru Anér (fp) och fru Jonäng (cp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer

Beträffande tingsrättsdomarnas titlar

1) av herr *Erik Svedberg*, fröken *Mattson*, herrar *Helge Karlsson*, *Oscar Carlsson*, fru *Löfqvist*, fröken *Bergegren*, herrar *Martinsson* och *Hansson* i Piteå (alla s), vilka ansett

dels att avsnittet »Utskottets synpunkter» på s. 48 bort ha följande lydelse.

På de av departementschefen anförda skälen tillstyrker utskottet propositionens förslag att chefsdomare i tingsrätt skall benämnas »lagman» samt att annan ordinarie domare i tingsrätt skall benämnas »rådman».

dels ock att utskottet under B. bort hemställa att riksdagen,

med avslag å motionerna I: 1000 och II: 1147 punkt 1 e, I: 992 punkt 1 samt II: 1140, bifaller propositionens förslag att chefsdomare i tingsrätt skall benämnas »lagman» och annan ordinarie domare i tingsrätt »rådman» samt antager propositionens förslag till ändrad lydelse av 2 kap. 3 § rättegångsbalken.

Beträffande utvidgad tjänstgöringsskyldighet för underrättsdomare m. fl.

2) av herrar *Alexanderson*, *Ernulf* och fru *Anér* (alla fp), vilka ansett *dels* att avsnittet »Utskottets synpunkter» på s. 52 bort ha följande lydelse.

Förbudet att ta i anspråk ordinarie domare för domargöromål i annan domstol måste ses mot bakgrunden av det förflyttningsskydd som sådan domare åtnjuter enligt 36 § regeringsformen. Propositionens förslag innebär visserligen inte skyldighet för domare att underkasta sig förflyttning men i sak kan verkningarna av förslaget bli desamma. Enligt utskottet utgör lagförslaget, såsom motionärerna också framhåller, inte obetydliga ändringar i gällande princip om domares tjänstgöringsskyldighet. Utskottet anser att några vägande skäl inte har anförts härför och vill betona att vissa andra för rättsvården vitala uppgifter, som kräver insats av lagfarna domare, t. ex. ordförandeskap i övervakningsnämnd och utskrivningsnämnd, har kunnat genomföras på frivillig väg utan några olägenheter. Vidare må anmärkas att i fråga om vattenrättsdomare som tjänstgör såsom chefsdomare något undantag inte har gjorts från utvidgningen av tjänstgöringsskyldigheten. Härigenom har man givit avkall även på principen om likvärdig tjänst. På grund av det anförda anser utskottet att riksdagen bör avslå propositionens förslag till lag om ändring i statstjänstemannalagen och alltså bifalla motionen I: 992, punkt 4 i hemställan.

dels ock att utskottet under E. bort hemställa att riksdagen, med avslag å propositionen såvitt avser förslaget till lag om ändring i statstjänstemannalagen, bifaller motionen I: 992 punkt 4.

Beträffande underrätts sammansättning vid handläggning av tvistemål och domstolsärenden m. m.

3) av herrar *Alexanderson* (fp), *Schött* (m), *Ferdinand Nilsson* (cp), fru *Kristensson* (m), herr *Larsson* i Norderön (cp), fru *Anér* (fp) och fru *Jonäng* (cp), vilka ansett

a) att avsnittet »Utskottets synpunkter» på s. 36—41 bort ersättas av text med följande lydelse.

I fråga om valet mellan de båda sammansättningsformerna, lagfaren domare och nämnd eller juristkollegium, vill utskottet framhålla att erfarenheterna av de båda sammansättningsformerna är goda samt att det inte går att leda i bevis att den ena sammansättningsformen fungerat bättre än den andra. Enligt utskottets mening har det inte anförts några bärande skäl varför nämndens medverkan i handläggningen av tvistemålen skulle inskränkas i så hög grad som föreslås i propositionen, samtidigt som utvecklingen inom samhället går mot att lekmannainflytande ges utrymme på allt flera områden. Denna utveckling bör enligt utskottets mening även fullföljas inom domstolsväsendet så att nämndens medverkan utvidgas till att omfatta de nuvarande rådhusrätternas domkretsar. Sedan gammalt har det ansetts att lekmännen vid våra domstolar garanterar allmänhetens förtroende för rättsskipningen och den uppfattningen gäller med oförminskad styrka.

Det kan å andra sidan inte bestridas att nämndens medverkan icke är av samma betydelse då invecklade rättsfrågor dominerar och dömandet kräver stort juridiskt kunnande och ingående studier av litteratur och rättsfall, något som ibland är fallet särskilt i de dispositiva tvistemålen. För tillgodoseende av sådana synpunkter bör enligt utskottets mening erbjudas möjlighet att anordna juristkollegium i de dispositiva tvistemålen. Beslutanderätten rörande sammansättningsformen bör ligga i domstolens hand men parterna bör höras om sin mening innan beslut fattas. En regel av detta innehåll bör införas i 1 kap. 3 § RB. Detta ställningstagande innebär att i RB måste finnas regler om överläggning och omröstning i tingsrätt då nämnd deltar i rättsskipningen i tvistemål. Utskottet förordar alltså att sådana regler antas av riksdagen. Till det närmare innehållet i omröstningsreglerna återkommer utskottet senare. Vad ovan anförts om behovet av juristkollegium i tvistemål kan stundom äga giltighet även för domstolsärendena. Utskottet anser därför att juristkollegium bör få anordnas även i dessa om särskild anledning föreligger därtill och att 6 § lagen om domstolsärenden bör utformas i enlighet härmed.

Utskottets ståndpunkt innebär dels att yrkandena i motionerna I: 1001 och II: 1149 (andra och tredje att-satserna), I: 999 och II: 1142 (punkt 1) och II: 1148 (punkt 1 d) i viss mån tillmötesgås, dels att bifall till propositionen i motsvarande delar avstyrks.

b) att utskottet under F. bort hemställa att riksdagen, med avslag å motionerna I: 995 och II: 1146, I: 996 och II: 1145 punkt 2, I: 1000 och II: 1147 punkt 1 d, I: 1001 och II: 1149 femte att-satsen samt II: 1148 punkt 1 d, i anledning av motionerna I: 999 och II: 1142 punkt 1, I: 1001 och II: 1149 andra och tredje att-satserna samt II: 1148 punkt 1 d

dels avslår propositionens förslag om upphävande av 16 kap. 7 § rättegångsbalken, förslagen till lydelse av 1 kap. 3 §, 16 kap. 1, 3 och 4 §§, 17 kap. 9 § och 29 kap. 6 § rättegångsbalken samt förslagen till lag om ändring i föräldrabalken, lag om ändring i giftermålsbalken, lag om ändring i lagen om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption,

dels för sin del antager följande ändrade lydelse av 1 kap. 3 § rättegångsbalken.

3 §.

Tingsrätt är domför med en lagfaren domare och nämnd.

Är saken sådan, att förlikning därom är tillåten, må rätten efter parternas hörande förordna, att handläggningen skall ombesörjas av tre eller fyra lagfarna domare.

Tingsrätt är — — — (lika med andra stycket i Kungl. Maj:ts förslag) — — — än böter.

dels för sin del antager följande ändrade lydelse av 16 kap. 1 § rättegångsbalken.

1 §.

Yppas vid — — — (lika med gällande lydelse) — — — omröstning ske.

Har nämnd säte i rätten, säge ordföranden först sin mening och inhämta därefter nämndens.

Vid omröstning i annat fall skall den yngste i rätten först yttra sig och sedan var efter annan, såsom de hava säte i rätten. Har målet beretts av viss ledamot, säge han först sin mening.

Envar ange — — — (lika med gällande lydelse) — — — omröstning ske.

dels för sin del antager följande ändrade lydelse av 16 kap. 3 § rättegångsbalken.

3 §.

Yppas, då nämnd har säte i rätten, annan mening än ordförandens och förena sig minst fyra eller, då i nämnden äro endast fyra, minst tre nämndemän om skälen och slutet, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

Vid omröstning i annat fall gälle den mening, som omfattats av mer än

hälften av rättens ledamöter; har någon mening erhållit hälften av rösterna och är bland dem ordförandens, gälle den meningen.

Om omröstning — — — (lika med gällande lydelse) — — — 7 §.

dels för sin del antager följande ändrade lydelse av 16 kap. 4 § rättegångsbalken.

4 §.

Yppas vid omröstning, då nämnd ej har säte i rätten, flera än två meningar, utan att någon enligt 3 § skall gälla, och är fråga om penningar eller annat, som utgör viss myckenhet, skola rösterna för den större myckenheten sammanläggas med rösterna för närmast mindre och, om det erfordras, sammanläggningen fortsättas efter samma grund, till dess någon mening skall gälla; i annat fall gälle den mening, för vilken rösterna äro flera än för annan, eller, om för flera meningar rösterna äro lika många, den som biträts av den främste bland dem som röstat för någon av dessa meningar.

dels för sin del antager följande ändrade lydelse av 29 kap. 3 § rättegångsbalken.

3 §.

Yppas, då — — — (lika med utskottets förslag) — — — gälle ordförandens.

Vid omröstning, — — — (lika med gällande lydelse) — — — dem ordförandens.

Om omröstning — — — (lika med gällande lydelse) — — — 7 §.

dels för sin del antager följande ändrade lydelse av 29 kap. 6 § rättegångsbalken.

6 §.

Beträffande omröstning i fråga, som hör till rättegången och ej avser ansvar eller som rör enskilt anspråk, så ock i fråga enligt 5 § eller om rättegångskostnad, gälle vad i 16 kap. är stadgat; angående häktning eller åtgärd, som avses i 25—28 kap., äge dock vad i detta kapitel föreskrives om omröstning i fråga om ansvar motsvarande tillämpning. Föres i brottmål talan om enskilt anspråk vare rättens avgörande i ansvarsfrågan bindande vid prövningen av det enskilda anspråket.

dels antager propositionens förslag till lag om ändring i militära rättegångslagen med den ändring att 97 § erhåller nedan angiven lydelse.

97 §.

Yppas, då nämnd har säte i rätten, annan mening än ordförandens och äro alla i nämnden ense om skälen och slutet, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

dels ock antager propositionens förslag till lag om ändring i lagen om handläggning av domstolsärenden med de ändringar att lagen erhåller nedan angiven lydelse.

Lag

om ändring i lagen den 23 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden

Härigenom förordnas — — — (lika med Kungl. Maj:ts förslag) — — — nedan anges.

6 §.

Underrätt är — — — (lika med Kungl. Maj:ts förslag) — — — denna paragraf.

Vid annan handläggning än i 3 eller 4 § sägs skall rätten bestå av en lagfaren domare och nämnd, om ärendet är tvistigt eller om det angår

1. samtycke — — — (lika med Kungl. Maj:ts förslag) — — — avses ovan.

Om särskild anledning föreligger får rätten efter hörande av sökande eller annan, som för talan i ärendet, förordna att handläggningen skall ombesörjas av tre eller fyra lagfarna domare.

Denna lag — — — (lika med Kungl. Maj:ts förslag) — — — vissa underrätter.

Vid handläggning — — — (lika med Kungl. Maj:ts förslag) — — — alltjämt gälla.

4) av herr *Ernulf* (fp), som ansett

a) att avsnittet »Utskottets synpunkter» på s. 36—41 bort ersättas av text med följande lydelse.

Utskottet kan i allt väsentligt dela de tankegångar som ligger till grund för propositionens förslag i frågan om tingsrätts sammansättning i tvistemål och ärenden men vill ifrågasätta om inte lekmannainflytandet borde beredas ett något större utrymme än förslaget åsyftar. Särskilt synes möjlighet att anlita nämnd kunna vara av värde i mål där fråga huvudsakligen är om skälighetsbedömanden av olika slag, bevisvärdering eller andra inte renodlat rättsliga avgöranden, vid vilka det kommer mera an på allmän livserfarenhet än på juridisk skolning och erfarenhet för att nå fram till ett riktigt resultat. Otvivelaktigt möter det emellertid stora svårigheter att i lagregler ange de tvistemål som kan anses lämpade för handläggning med nämnd, utöver vad som skett i propositionen. Domstolskommittén, som gjorde vissa överväganden i denna fråga i sitt betänkande SOU 1963: 56,

stannade för ett system med valfrihet mellan alternativa sammansättningsformer. Detta lämnades utan erinran av flertalet remissinstanser. Utskottet anser att ett system med valfrihet beträffande sammansättningsformerna skulle utgöra ett värdefullt komplement till propositionens lagförslag och vill därför förordna att ett sådant införs i form av en bestämmelse i 1 kap. 3 § rättegångsbalken av innehåll att rätten efter parternas hörande må förordna, att handläggningen skall ombesörjas av en lagfaren domare och nämnd. Detta ställningstagande, som överensstämmer med syftet i motionerna I: 995 och II: 1146 (punkt 1 i hemställan), innebär att i rättegångsbalken måste finnas regler om överläggning och omröstning i tingsrätt då nämnd deltar i rättsskipningen i tvistemål. Utskottet förordar alltså att sådana regler antas av riksdagen.

b) att utskottet under F. bort hemställa att riksdagen, med avslag å motionerna I: 996 och II: 1145 punkt 2, I: 999 och II: 1142 punkt 1, I: 1000 och II: 1147 punkt 1 d, I: 1001 och I: 1149 andra, tredje och femte attsatserna samt I: 1148 punkt 1 d och e, bifaller motionerna I: 995 och II: 1146 och således

dels avslår propositionens förslag om upphävande av 16 kap. 7 § rättegångsbalken, förslagen till lydelse av 1 kap. 3 §, 16 kap. 1, 3 och 4 §§, 17 kap. 9 § och 29 kap. 6 § rättegångsbalken,

dels för sin del antager följande ändrade lydelse av 1 kap. 3 § rättegångsbalken.

3 §.

Tingsrätt är i tvistemål domför med tre lagfarna domare. Flera än fyra lagfarna domare må ej sitta i rätten. Efter parternas hörande må rätten förordna, att handläggningen skall ombesörjas av en lagfaren domare och nämnd. I brottmål skall tingsrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd.

Tingsrätt är ——— (lika med andra stycket i Kungl. Maj:ts förslag) ——— än böter.

dels för sin del antager följande ändrade lydelse av 16 kap. 1 § rättegångsbalken. ——— (lika med reservation 3/ t. o. m. 97 § militära rättegångslagen) ——— gälle ordförandens.

dels antager propositionens förslag till lag om ändring i lagen om handläggning av domstolsärenden,

dels avslår propositionens förslag till lag om ändring i föräldrabalken såvitt avser 20 kap. 37 § samt för sin del antager förslaget i övrigt med de ändringar att

I. lagens ingress erhåller nedan angiven lydelse.

Härigenom förordnas i fråga om 20 kap. föräldrabalken, dels att nuvarande 36—40 §§ skall betecknas 37—41 §§, dels att den nya 41 § skall

erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges, dels att i kapitlet skall införas en ny paragraf, 36 §, av nedan angiven lydelse.

II. den i propositionens förslag upptagna 20 kap. 42 § betecknas 41 § och erhåller nedan angiven lydelse.

41 §.

Över hovrättens beslut i fråga som avses i 40 § må klagan ej föras. Samma lag vare med avseende å ärende som först handlagts av överförmyndaren.

dels antager propositionens förslag till lag om ändring i giftermålsbalken,

dels ock, för sin del antager propositionens förslag till lag om ändring i lagen om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption med den ändring att 5 kap. 4 § erhåller nedan angiven lydelse.

4 §.

Skall i — — — (lika med utskottets förslag) — — — motsvarande tillämpning.

Är förmynderskap — — — (lika med gällande lydelse) — — — omyndiges angelägenheter.

Beträffande ordningen för tingsrätts ordinarie sammanträden

5) av herrar *Alexanderson* (fp) och *Ernulf* (fp), vilka ansett

dels att avsnittet »Utskottets synpunkter» på s. 51 bort ha följande lydelse.

Enligt utskottets mening är ordet »årligen» i paragrafens första punkt utan betydelse för innehållet. Det kan också vara missvisande, såtillvida att det för den oinvigde ger intryck av att tingsrätt skall sammanträda bara någon enstaka gång varje år. Ordet kan därför med fördel uteslutas. Mot andra punkten kan invändas att den inte ger någon information alls utöver första punkten då varken omfattningen av eller tidpunkten för rättsferierna angivits. Härtill kommer att de inskränkningar som görs i andra punktens sista sats gör även regeln om ting varje vecka dispensabel. Det är fullt tillräckligt att paragrafens första stycke innehåller följande: Tingsrätt skall för huvudförhandling å bestämda tider hålla allmänna ting å tingsställe. Har tingsrätten flera tingsställen, fördelas tingen mellan dem.

I enlighet med det sagda tillstyrker utskottet att propositionens förslag till 1 kap. 6 § RB jämkas i enlighet med förslaget i motionen I: 992 (punkt 2 i hemställan).

dels ock att utskottet under H. bort hemställa att riksdagen i anledning av motionen I: 992 punkt 2 för sin del antager propositionens förslag till ändrad lydelse av 1 kap. 6 § rättegångsbalken med den ändring att paragrafen erhåller nedan angiven lydelse.

6 §.

Tingsrätt skall för huvudförhandling å bestämda tider hålla allmänna ting å tingsställe. Har tingsrätten flera tingsställen, fördelas tingen mellan dem.

Hovrätten bestämmer — — — (lika med Kungl. Maj:ts förslag) — — — skall hållas.

Beträffande valbarhet till nämndeman

6) av herrar *Alexanderson* (fp), *Schött* (m), *Ernulf* (fp), fru *Kristensson* (m), herr *Larsson* i Norderön (cp), fru *Anér* (fp) och fru *Jonäng* (cp), vilka ansett

dels att avsnittet »Utskottets synpunkter» på s. 49 bort ha följande lydelse.

Propositionens förslag om ändring av lydelsen av 4 kap. 6 § RB föranleder erinran från utskottets sida endast såvitt avser valbarhetsåldern för nämndemän. Utskottet anser att frågan om sänkning av valbarhetsåldern för nämndemän bör övervägas i samband med spørsmålen rörande åldersgränserna för juridiskt utbildade domare, jurymän och särskilda ledamöter i vissa mål enligt sjölagen. Att nu, utan närmare utredning, ta upp åldersfrågan bara för nämndemännen kan inte anses påkallat.

dels ock att utskottet under J. bort hemställa att riksdagen, med avslag på motionen II: 44 och med bifall till motionerna I: 997 och II: 1150, I: 1000 och II: 1147 punkt 1 f, I: 992 punkt 3 och II: 1148 punkt 1 f, för sin del antager propositionens förslag till ändrad lydelse av 4 kap. 6 § rättegångsbalken med den ändring att paragrafen erhåller nedan angiven lydelse.

6 §.

Valbar till nämndeman är myndig svensk medborgare, som är mantalskriven och boende inom kommunen samt fyllt tjugufem men ej sjuttio år. Lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som eljest har till yrke att föra andras talan inför rätta må ej vara nämndeman.

Ej må — — — (lika med gällande lydelse) — — — sex år.